

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra české literatury

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Tělo jako ústřední téma próz Marka Šindelky
Body as Key Topic in the Prose of Marek Sindelka

Marie Bydžovská

Vedoucí práce: Mgr. Ina Píšová
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: Český jazyk se zaměřením na vzdělávání – Základy společenských věd se zaměřením na vzdělávání

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Tělo jako ústřední téma próz Marka Šindelky potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Prohlašuji, že odevzdaná elektronická verze bakalářské práce je identická s její tištěnou podobou.

V Praze, 18. dubna 2021

Mé poděkování patří zejména Mgr. Ině Píšové za odborné vedení této práce, za věnovaný čas, cenné připomínky a přátelský přístup. Dále bych ráda poděkovala mé rodině a příteli, kteří mi byli po dobu bakalářského studia oporou.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá literární tvorbou českého současného autora Marka Šindelky, konkrétně jeho stěžejními prozaickými díly *Chyba*, *Zůstaňte s námi*, *Mapa Anny* a *Únava materiálu*. Analýza těchto titulů, která se opírá zejména o literárněteoretické přístupy Daniely Hodrové, Blanky Činátlové a lingvistů George Lakoffa a Marka Johnsona, se zaměřuje na způsob, jakým se jejich ústřední téma těla a tělesnosti manifestuje na různých úrovních literárního díla. Cílem bakalářské práce je tedy příslušnými literárněvědnými nástroji ověřit, zda tělo a tělesnost představují pouze klíčové téma spojující většinu Šindelkových textů, nebo zda toto téma vstupuje do hlubších rovin textu, např. jako jeho kompoziční princip či jako – jediný validní – způsob nazírání světa.

KLÍČOVÁ SLOVA

Marek Šindelka, současná česká literatura, próza, tělo a tělesnost, téma, kompozice, metafora

ABSTRACT

The bachelor's thesis deals with the literary work of the Czech contemporary author Marek Šindelka, specifically with his key prose works *Chyba*, *Zůstaňte s námi*, *Mapa Anny* and *Únava materiálu*. The analysis of these titles, based mainly on the literary-theoretical approaches of Daniela Hodrová, Blanka Činátlová and linguists George Lakoff and Mark Johnson, focuses on the way in which their central theme of body and physicality manifests itself at various levels of literary work. The aim of the bachelor's thesis is to verify with the appropriate literary tools whether the body and physicality are only a key topic connecting most of Šindelka's texts or whether it enters the deeper levels of the text, eg. as its compositional principle or as – the only valid – way of seeing the world.

KEYWORDS

Marek Šindelka, contemporary Czech literature, prose, body and physicality, theme, composition, metaphor

Obsah

Úvod: Texty Marka Šindelky jako generační výpověď	7
1 Marek Šindelka v kontextu současné české prózy	10
1.1 Přehledová charakteristika stěžejních děl a nástin vývoje autorské poetiky	11
1.2 Ústřední témata napříč autorovým prozaickým dílem.....	15
1.2.1 Tělo.....	15
1.2.2 Mezilidské vztahy a jejich krize	16
1.2.3 Řád světa a jeho ztráta	17
2 Tělo jako kompoziční princip vyprávění.....	19
2.1 Významový potenciál kompoziční strategie textu.....	19
2.2 Vnější kompozice textu a provázanost jeho částí	20
2.3 Vnitřní kompozice: tělo Anny jako vnitřní kompoziční princip.....	22
3 Tělo jako způsob prožívání světa	26
3.1 Tělo vidoucí	26
3.2 Tělo viděné	29
3.3 Prožitek těla jako reakce na svět.....	32
4 Tělo jako metafora světa a společnosti.....	35
4.1 Metafora jako základní proces lidského myšlení a nahlížení světa	35
4.2 Tělo jako stroj	36
4.3 Město jako organismus	38
5 Tělo jako emblematická redukce postavy	41
5.1 Literární postava	41
5.2 Redukce postavy ve prospěch univerzální výpovědi	42
5.3 Redukce postavy na pouhou tělesnost	43
Závěr: Sdílení úžasu pro svět a jazyk	47

Seznam použitých informačních zdrojů	49
--	----

Úvod: Texty Marka Šindelky jako generační výpověď

„Já jsem vždycky literaturu chápal jako transfer nějakého nadšení, sdílení úžasu pro svět, pro jazyk, pro to, jakou sílu má imaginace — a vždy mi bylo úplně jedno, jestli se to děje zrovna na poli nejkřehčí básně, experimentální povídky, nebo klasicky stavěného románu.“¹

Tak hovoří o své tvorbě mladý český spisovatel a držitel několika významných literárních cen Marek Šindelka. Toto pojetí literární tvorby jako sdílení *úžasu pro svět* a zejména *pro jazyk* se silně manifestuje ve všech autorových dílech a stává se jakýmsi emblémem jeho tvorby. Právě pokorné, užaslé zkoumání světa uvnitř i vně člověka vyjádřené skrze vysoce metaforický jazyk (včetně prověřování jazykových hranic a toho, co ještě autorova mateřština jako jazykový systém unese) získalo Marku Šindelkovi mimořádnou čtenářskou oblibu.

Právě díky zkoumání možností jedince přežít (nebo lépe důstojně žít) v globalizovaném moderním světě, doprovázeného tématem krize mezilidských vztahů jsou Šindelkovy texty literární kritikou i čtenářskou obcí často vnímány jako určitá generační výpověď. Výpověď o jedinci, který se různými způsoby pokouší pozorovat a uchopit okolní svět, v němž se díky jeho „přetechnizovanosti“ ztrácí a v němž zažívá pocit izolace a nedorozumění. Šindelkovy prózy nabízí určité východisko, a tím je téma *těla a tělesnosti* jako jediného spolehlivého způsobu, jak se vztáhnout k okolnímu světu, jak jej spolehlivě pozorovat a autenticky prožívat.

Právě to se stalo tématem bakalářské práce. Nelze si totiž nevšimnout, že téma těla je v Šindelkově případě doslova všudypřítomné. V každé z próz, na nichž je tato práce postavena, se aspekt tělesnosti promítá odlišným způsobem, ale přesto můžeme mezi prózami a jejich úhlu nahlížení na lidské tělo nalézat jisté podobnosti. A to i přesto, že je dělí téma i několik let od jejich vydání. Právě aspektu těla, jeho funkci v určitém titulu a způsobu, jakým se v próze promítá, se věnuje tato bakalářská práce, jejímž cílem je

¹ NĚMEC, Jan. Jazyk je politika i poezie. S Markem Šindelkou o dětech, o jednom temném případě a o světě, z něhož se stal hrůzostrašný bastard. *Host*. Brno: roč. 33, č. 10, s. 15 [cit. 2021-04-06]. Dostupné z: https://casopishost.cz/files/magazines/291/host_2014_09.pdf

podobnosti mezi prózami odhalit a nabídnout novou interpretační perspektivu, jak na prózy Marka Šindelky nahlížet.

Primárním cílem analýzy próz tohoto autora, již opírám o příslušné literárněteoretické koncepty, zejména Daniely Hodrové, Blanky Činátlové a lingvistů Lakoffa a Johnsan, je reflexe několika rovin literárního díla, na nichž se tělo a tělesnost různými způsoby projevuje. Jedná se o pouhé ústřední téma Šindelkových próz, jak název práce napovídá, nebo autorův tvůrčí um umožnil aspektu těla širší přesah i do dalších rovin literárního díla?

První kapitola se zabývá charakteristikou tvorby tohoto českého autora a jeho zasazení do současné literární tvorby. Nastiňuje typická témata objevující se v prózách, které se staly primárním zdrojem k analýze této práce, tedy *Chyba*, *Zůstaňte s námi*, *Mapa Anny* a *Únava materiálu*. Následující kapitoly se věnují samotné analýze Šindelkových textů. Zkoumají způsoby, jakými se tělo a tělesnost realizují zejména na tematické a kompoziční úrovni, analyzují tělo jako ústřední metaforu a také jako jediný způsob poznávání a prožívání světa okolo nás.

Mezi odborné publikace z oblasti literární teorie a lingvistiky, na jejichž tezech se analýza zakládá, se řadí zejména Peterkova *Teorie literatury pro učitele, ...na okraji chaosu* Daniely Hodrové, *Příběh těla* Blanky Činátlové a *Metafory, kterými žijeme* George Lakoffa. Samotná analýza s výňatky z Šindelkových próz je pak doplněna recenzemi, kritikami i rozhovory z literárního časopisu Host a jiných periodik.

Závěrem bych si dovolila jistou polemiku. Tato práce totiž není jen snahou analyzovat autorovu koncepci literatury jako „*sdílení úžasu pro svět, jazyk*“². Pokouší se ukázat promyšlenost a uměleckou kvalitu autorovy poetiky, čímž vstupuje do polemiky s literární kritičkou a redaktorkou časopisu Host Evou Klíčovou, která se dle vlastních slov „*bohužel k Šindelkovu fanklubu nemůže počítat*.“³ Hodnotí totiž Šindelkovy texty jen jako povrchně líbivé, dobově módní, určené pro publikum s nižšími nároky: „*Navzdory své literárně progresivní image ale Šindelka neplní nic jiného, než čemu dobře rozumějí konzumenti klipů,*

² tamtéž

³ KLÍČOVÁ, Eva. Literatura věku narativní negramotnosti. *Host* [online]. 2014, roč. 30, č. 9, s. 84 [cit. 2021-04-06]. Dostupné z: https://casopishost.cz/files/magazines/291/host_2014_09.pdf

*reklamožrouti, sledovači všemožné globálně instantní zábavy a všelijací internetoví vyjukanci.*⁴ Analýza Šindelkových prozaických děl se naopak pokusí skrze ústřední téma argumentačně obhájit literární kvality a propracovaný systém autorské poetiky. Práce má dokázat, že tituly z pera Marka Šindelky nejsou určeny pouhým *reklamožroutům*, jak tvrdí Klíčová (o čemž mj. vypovídá i seznam získaných prestižních literárních cen za krátkou spisovatelskou činnost), ale i širokému literárnímu publiku s vysokými nároky. Nejen, že totiž klade současnému globalizovanému světu relevantní otázky po smyslu a možnostech jedince v něm důstojně existovat, ale nabízí na ně i promyšlenou, koherentní uměleckou odpověď: skrze vlastní tělo a tělesnost.

⁴ tamtéž, s. 85

1 Marek Šindelka v kontextu současné české prózy

Marek Šindelka, absolvent kulturologie a scenáristiky, je mladým autorem tvořícím na současné literární scéně. Na pole české tvorby vstoupil již před šestnácti lety skrze svoji básnickou prvotinu, s níž sklídl mimořádný úspěch. Hovoříme o sbírce básní pojednávající o komplikovaných vztazích v problémovém dětství – *Strychnin a jiné básně* (2005, Paseka). Podobně jako v pozdějších Šindelkových dílech sledujeme v tomto souboru problémy a strasti každodenního života, jehož všední dny dostávají novou, nevšední podobu. Lze tak hovořit o tzv. *poezii všedního dne*, která je pro tvorbu řady současných českých básníků (včetně Marka Šindelky) 21. století typická: „*Všednost stane se nevšední sáláním skrytých významů, to, co se jevílo jako obyčejné, prořekne se náhle nějakým znepokojujícím tajemstvím, vyjeví se souvztažnosti, vzrušující blízkosti i odcizenosti, které vůči sobě zaujímají lidé i věci tohoto světa.*“⁵

Pětičlenná porota složená z literárních kritiků, teoretiků i prozaiků tuto sbírku následujícího roku ocenila cenou Jiřího Ortena (cenou udělovanou českým autorům, jejichž věk v momentu dokončení nominované knihy nepřesáhl hranici 30 let) a o sbírce prohlásila: „*Šťastně nalezený, zadíravě monotónní rytmus všech básní přispívá k jednoduše a plnosti Šindelkovy knihy, v níž jsou úzkosti a údiv mládeže vyjadřovány bez soukromých gest a rozumování – otvírají se před čtenářem jako přeludný prostor plný dějů a věcí, křehce dýchají.*“⁶ Šindelkovi se tak díky úspěchu v získání takto významné ceny otevřela brána českého literárního světa, kdy při jejím přebírání dostal jistoty, že o jeho následující díla

⁵ FIALOVÁ, Alena, ed. *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia, 2014. Literární řada. s. 57. ISBN 978-80-200-2410-7. Dostupné z: https://www.ucl.cas.cz/edicee/images/data/prirucky/obsah/Sou%C5%99adnice%20mnohosti/souradnice_blok_tisk.pdf

⁶ Vítězem Ortenovy ceny je básník Marek Šindelka: Šance pro mladé autory - 19. ročník Ceny Jiřího Ortena. *Mladá fronta* [online]. 25. 10. 2006 [cit. 2021-02-23]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20070903093926/http://www.mf.cz/scripts/detail.php?id=274225>

bude zájem. Jak sám autor v rozhovoru pro Radio Wave sdělil, „je pozitivní vědět, že to potom nejde do prázdna.“⁷

Své místo talentovaného spisovatele s nevšedním poetickým jazykem plným netradičních metafor, jenž se nezdráhá otevírat tabuizovaná témata současné společnosti, si však nejen mezi čtenáři, ale především mezi literárními vědci a kritiky získal s jeho následujícími prozaickými díly, za něž byl také oceněn významnými cenami. Právě tyto úspěšné prózy a jejich ústřední téma, které všemi těmito díly různým způsobem prostupuje, se staly předmětem mé bakalářské práce.

1.1 Přehledová charakteristika stěžejních děl a nástin vývoje autorské poetiky

Šindelkova prozaická tvorba začala mystickým románem *Chyba* prvně vydaným roku 2008 (román byl po několika letech přepracován), v němž sledujeme příběh mladého botanika zapleteného do milostného trojúhelníku, a pokračovala sbírkami povídek o milostných a rodinných vztazích *Zůstaňte s námi* (2011, Odeon) a *Mapa Anny* (2014, Odeon). Autorovým nejnovějším dílem nadále zůstává *Únava materiálu* (2016, Odeon), novela věnovaná problematice uprchlické krize.

Přestože v těchto titulech nalezneme mnoho podobností, jimiž je Šindelkův jazyk naprosto charakteristický (ať už je jím jeho přímočarý, surový vypravěč užívající krátkých vět bez užití sloves, propletená, nepravidelná kompozice a podávání zprávy o situaci současné společnosti na pozadí děl), můžeme v tvorbě tohoto mladého autora sledovat určitý vývoj. Ten spočívá především v metaforické vyspělosti, v prohlubujícím se smyslu i pro ten nejmenší detail, kterým čtenáři způsobí až nepříjemné pocity z příliš živého čtení, a schopnosti zobrazení velkých společenských témat na malém povídkovém prostoru. Šindelka obzvláště s posledními vydanými tituly, která zpravidla nepřesahují dvě stě stran, dokázal, jak jistým tvůrcem novelových formátů ve skutečnosti je. Vladimír Stanzel,

⁷ DEMELOVÁ, Karolína. Bezchybný Šindelka. *Za svou básnickou prvotinu Strychnin a jiné básně získal Marek Šindelka v roce 2006 Ortenovu cenu. Nyní se vydal i na pole prózy a výsledkem je román s názvem Chyba.* In: *Liberatura* [rozhlasový pořad]. ČRo – Radio Wave, 13. 6. 2009 [cit. 2021-02-23]. Dostupné z: <https://wave.rozhlas.cz/bezchybny-sindelka-5243925#volume>

literární kritik a středoškolský učitel, v měsíčníku *Host* přesně tuto Šindelkovu dovednost ocenil. Jak kritik uvádí, v povídce *Dukla, Darkov, Salm* souboru *Mapa Anny* „*se ukazuje Šindelkova schopnost koncentrovat na malém prostoru velké a závažné děje — zde celý život — a navodit několika slovy jedinečnou atmosféru chvíle.*“⁸

Jeho prozaická díla navíc spojuje několik neustále se opakujících témat a motivů, které autor zkoumá z různých perspektiv a s rozdílným kontextem v pozadí. Jsou to především tabuizovaná témata současné společnosti, jež Šindelka ve svých dílech otevírá – nefungující vztahy mezi milenci, manželi nebo rodinnými příslušníky, kdy si dvojice nerozumí, přestože mluví stejným jazykem. Situace, v nichž se jedinec ocitá v izolaci, musí se s ní vypořádat a hledá cestu ven. Ztráta životního řádu a snaha o jeho znovuobjevení.

Chyba, román prvně vydaný roku 2008, je Šindelkovou románovou prvotinou. Úryvky pro analýzu v této práci jsou však použity z druhého vydání tohoto románu z roku 2019.

Román mezi ostatními tituly Marka Šindelky vyniká svým různorodým obsahem. Mystery, sci-fi, detektivka, thriller, horor. Do všech regálů s takovýmto štítkem bychom mohli tento titul zařadit, a přesto bychom nechybovali. Román je tak velmi barvitým a dějově i kompozičně pestrým dílem, jež vypráví příběh chlapce vystrašeného bolševníkem velkolepým. Z panického strachu malého chlapce se v průběhu života stává hluboká fascinace talentovaného botanika, který zaprodal své profesi i vlastní život.

Děj se odehrává uprostřed záplavového období, skrze něž vypravěč tohoto románu podává zprávu o lhostejné společnosti a prezentuje člověka jako škůdce, jako neprospěšného parazita, jehož záhuba by byla jediným způsobem, jak upadající přírodu zachránit. Rostliny jsou naopak vykresleny v jejich nejlepší podobě, jako magická stvoření schopná neskutečných, někdy až mystických věcí. Tomu přispívají i dlouhé lyrické pasáže, které líčí přírodu v jejích nadpozemských krásách i lidmi způsobených plastových ohavnostech, a odborné encyklopedické útržky, které ty nejzajímavější rostlinné vlastnosti popisují.

⁸ KLÍČOVÁ, Eva, MORSIE, Vladimír STANZEL a Kryštof ŠPIDLA. Já chci číst non-pop. *Host* [online]. 2014, roč. 30, č. 9, s. 86 [cit. 2021-02-24]. Dostupné z: https://casopishost.cz/files/magazines/291/host_2014_09.pdf

Samotné vyprávění tohoto románu je velmi spleť. Román původně vznikl z malých útržků, básní a povídek, které se kolem ústředního tématu točí. Proto na jádro románu hledíme z různých perspektiv, z úhlů pohledu několika postav, z nichž se příběh postupně konstruuje.⁹ „*Přesto se příběh netřísťí, nerozpadá se do nepřehledné, chaotické změní fragmentů. Právě naopak, před našima očima se pomalu skládá jako důmyslné puzzle — anticipované události se zpětně osvětlují a vysvětlují, zdánlivě nesouvisějící dějové momenty do sebe postupně zapadají, (...).*“¹⁰

Zůstaňte s námi, sbírka povídek nazvaná populární televizní hláškou z večerních zpráv, se svého vydání dočkala roku 2011. Právě na tomto titulu, v němž autor výrazně zkrátil dějový prostor a přesunul se z románu na povídkový formát, dokázal českým literárním okruhům své povídkářské schopnosti, za které byl také náležitě oceněn Magnesií Literou za prózu (2012). Na kratičkých novelách, které mohou mít i pouhé tři strany (povídka *Jaro*), je schopen vykreslit emoce plné strachu, zoufalství i hloupé nerozváženosti, a do detailu, do posledního knoflíku na vestičce politika přítomného na pohřbu Václava Havla (povídka *Zůstaňte s námi*) popsat atmosféru celé situace. Zároveň však tento mistrný smysl pro detail vyvažuje schopností popsat naprosto přesné partnerské konverzace – od přímých vět jejich dialogů po prosté mávnutí rukou naznačující prázdnotu a hloupost partnerova vyjádření. Dialogy mezi milenci jsou díky těmto detailům tak živé, že čtenáři nabývají pocitu zosobnění – buď sami takovou situaci zažili (i s tím hloupým mávnutím rukou a protočením očních bělem), případně získávají dojem přítomnosti v daném ději přímo vedle postav (přestože sedí v pohodlí svého domova s knihou v ruce a děj pozorují pouze skrze řádky).

Sbírka je složena z osmi různorodých povídek zobrazujících vztahy mezi milenci, manželi, mezi otcem a synem s komplikovanou osobností, ale i mezi naprostými cizinci, kteří se náhodně setkávají. Důležitou roli v této sbírce hraje i motiv izolace, vyčlenění jednotlivce

⁹ DEMELOVÁ, Karolína. Bezchybný Šindelka. Za svou básnickou prvotinu Strychnin a jiné básně získal Marek Šindelka v roce 2006 Ortenovu cenu. Nyní se vydal i na pole prózy a výsledkem je román s názvem Chyba. In: Liberatura [rozhlasový pořad]. ČRo – Radio Wave, 13. 6. 2009 [cit. 2021-02-23]. Dostupné z: <https://wave.rozhlas.cz/bezchybny-sindelka-5243925#volume>

¹⁰ HRTÁNEK, Petr. Mrazivý thriller o černém květu. Host [online]. Brno, 2008, roč. 24, č. 10, s. 18-19 [cit. 2021-02-24]. Dostupné z: https://casopishost.cz/files/magazines/232/host_2008_010.pdf

ze společenství lidí, a to z různých důvodů. V tomto stavu, kdy se člověk ocitá naprosto sám, nikdo mu nerozumí a nenaslouchá, hledá jedinec cestu ven, snaží se ukočírovat své problémy a pochopit, jak se do nich dostal. Povídky tak mnohdy vykreslují vztahy a životní situace, v nichž se postavy ocitají na pokraji samotářské zoufalosti, přestože mnohdy kráčí světem po boku jiných, ať už svého partnera, příbuzného či několika známých. Tato Šindelkova povídková prvotina tak ukazuje člověka ve ztrátě sebe sama, ukazuje postoj a emoce partnera ve vyhasínajícím vztahu a oběť, kterou je jedinec ochoten za znovuzískání partnera či sebe sama věnovat.

Mapa Anny je prozaickým dílem z roku 2014, jímž autor svůj povídkářský talent jen potvrdil a které nepřímou navazuje na předchozí sbírku. Tematicky i jazykově jsou si velice podobné. *Mapu Anny* také tvoří několik především milostných povídek vykreslující nejrůznější typy partnerských vztahů, jež denně potkáváme kolem nás, nebo jsme sami jejich součástí. Tyto vztahy nebývají šťastné, jsou plné nedůvěry, nevyřčených slov a nezodpovězených otázek, bývají zosobněním velkého otazníku. Jsou pouhým pozůstatkem po někdejší ohni plným vášně, po němž zbylo jen koryto prázdných gest. Některé postavy povídkami jen letmo projdou bez dalšího povšimnutí, jiné postavy se vzájemně se potkávají a mezi kapitolami proplovají, což tuto sbírku od (jinak velmi podobného) titulu *Zůstaňte s námi* odlišuje. *Mapa Anny* je zároveň velmi osobitým a jedinečným dílem i pro neotřelou kompozici, pro niž autor použil svého velmi oblíbeného tématu – těla. „*Popis všech těch neviditelných pohybů vědomí, geneze myšlenek a pocitů. O to jsem se pokoušel v knize Mapa Anny. O popis sebeanalýzy moderního člověka — o popis popisu. Je to jeden z důvodů, proč se v názvu objevuje slovo mapa. Protože popis souvisí s jakýmsi rozvrhem, se zakreslováním území.*“¹¹ Otázce, jak se téma těla promítá nejen do rozložení kompozice v Šindelkově tvorbě, se v této práci věnuji v následujících kapitolách.

Únava materiálu zatím zůstává nejnovějším titulem psaným z pera pouze Marka Šindelky (v roce 2018 vyšel komiksový thriller zvaný *Svatá Barbora*, který vznikl ve spolupráci s tvůrcem Vojtěchem Maškem a ilustrátorem Markem Pokorným). Dílo bylo vydáno roku

¹¹ NĚMEC, Jan. Jazyk je politika i poezie. S Markem Šindelkou o dětech, o jednom temném případě a o světě, z něhož se stal hrůzostrašný bastard. *Host*. Brno: roč. 33, č. 10, s. 14 [cit. 2021-02-26]. Dostupné z: https://casopishost.cz/files/magazines/291/host_2014_09.pdf

2016, tedy v době, kdy Evropa čelila uprchlické krizi. Právě tomuto tématu, jež rozdělilo celou společnost na dva nepřátelené tábory („xenofoby“ a „sluníčkáře“), se Šindelka ve své próze věnuje. Na krátkém povídkovém rozsahu necelých sto osmdesáti stran vypráví příběh dvou chlapců prchajících ze své domoviny před válečnými konflikty ve snaze najít útočiště, bezpečí a nový domov v Evropě, kterou zmáhá krutý mráz. Tato novela tak sleduje příběh chlapců, jejichž život se redukuje na pouhou snahu o přežití, kdy lidská důstojnost ustupuje stranou před zvířecími instinkty. Šindelka touto novelou potvrdil to, co čtenářům v předchozích prózách svým smyslem pro detail naznačil – jeho vytříbený um ve vykreslení situace a její atmosféry tak živým a tělesným způsobem, až své čtenáře uvádí do velice nekomfortních pocitů. Jak uvedla Veronika Dvorská, studentka scenáristiky a dramaturgie FAMU, ve své recenzi v kulturním čtrnáctideníku A2, „*Nejsilnější je román v popisech tělesnosti – umrzání, pulsujících končetin, světelných skvrn před očima, stavů na hranici ztráty vědomí.*“¹²

1.2 Ústřední témata napříč autorovým prozaickým dílem

1.2.1 Tělo

Východím konceptem této práce je teze, že právě tematika těla a tělesnosti je nejsilnějším svorníkem Šindelkových textů, který se v každé próze manifestuje svérázným způsobem a v mírně odlišném kontextu.

V *Únavě materiálu* autor zobrazuje lidské tělo jako bezduchou schránku, jež v případě uprchlíků pozbyla veškeré důstojnosti a snaží se o pouhé fyzické přežití se zvířecími instinkty. Tělo člověka západní společnosti je pak metaforickým zobrazením stroje jako živoucí substance, která člověka chytá do vlastních spárů, ovlivňuje jej, drží a nepouští. Jedinec se takového stroje stává součástí, propůjčuje mu vlastní tělo, levou i pravou ruku, jen aby mu na konci měsíce na účtu naskočilo několik cifer navíc. Člověk tak na úkor zrychlené výroby ztrácí sám sebe.

¹² DVORSKÁ, Veronika. Trochu si soucitně zatrpět: Román o tragédiích, které se nás (ne)dotýkají. A2 [online]. 2017, č. 3, [cit. 2021-02-26]. Dostupné z: <https://www.advojka.cz/archiv/2017/3/trochu-si-soucitne-zatrpet>

V *Mapě Anny* je tělo určujícím prvkem nejen pro sestavení kompozice celé sbírky a jejích kapitol, o čemž pojednáme níže. Tělo v této sbírce (podobně jako ve sbírce *Zůstaňte s námi*) chápeme jako mapu, do níž náš partner, příbuzný a celkově naše okolí zakresluje a snaží se v ní posléze i číst. Člověk je tak dotvářen společností, někým více, někým méně. Někým dotvářen nedopatřením, někým vědomě. Postavy se v těchto sbírkách v průběhu života stávají skládačkou poskládanou ze zbytků předchozích vztahů.

1.2.2 Mezilidské vztahy a jejich krize

Sekundárním tématem Šindelkových próz, zejména v jeho povídkových sbírkách, jsou zmíněné vztahy. Nejedná se pouze o vztahy milostné (ať už mezi partnery, manžely nebo milenci), ale i o vazby rodinné nebo o vztah jedince se sebou samým. Vztahy bývají složité, jsou plné nezodpovězených otázek a nevyřčených myšlenek.

V povídce *Luk* povídkové sbírky *Zůstaňte s námi* sledujeme vztah otce, který dělá vše pro znovuoobjevení ztracené cesty ke svému synovi. Je veden zoufalými rozhodnutími, za nimiž následují ještě zoufalejší činy. Sledujeme, co vše je schopen obětovat muž pro znovuzískání milovaného rodinného příslušníka – je schopen zaprodat vlastní názory a osobní postoj, který se změní lusknutím prstu.

Samota ve dvou je naprosto vystihující slovní spojení zaznívající v jedné z povídek v *Zůstaňte s námi*, jakým lze vztahy v povídkách Marka Šindelky charakterizovat. „*Láska? Ne. Samota ve dvou. Samota dvakrát. Kam ses mi ztratila? Neztratila, ty naivní blbče, nikdy jsi mě neměl. Nemáš nic, jen mrtvou, průsvitnou kůži, ze které se každou minutu, každou vteřinu svlékám.*“¹³ Přestože jsou partneři párem, jsou ve skutečnosti každý sám. Nerozumí si, nejsou na jedné vlně, fungují každý sám za sebe. Neslyší se, přestože mají uši i ústa. Jsou pouhými obyvateli stejného časoprostoru. Neupřímnost a mezery v komunikaci v Šindelkových prózách působí, že partneři zůstávají v nešťastném vztahu. Zůstávají ve vztahu, který měl šťastně skončit, ale nešťastně trvá dál. Jak se v povídkách z *Mapy Anny* ukázalo, dlouhodobá nerozhodnost a neschopnost komunikace může vést neprosperující vztah ke sňatku a dítěti, přestože oba z partnerů chtěli původně vztah ukončit.

¹³ ŠINDELKA, Marek. *Zůstaňte s námi*. Praha: Odeon, 2011. s. 56. ISBN: 978-80-207-1372-8.

Krise mezilidských vztahů pramení primárně ze ztráty společného jazyka a neschopnosti se domluvit, jak práce ukáže, nutně ústí ve třetí téma, ve ztrátu řádu a z ní vyplývající izolaci a krizi identity.

1.2.3 Řád světa a jeho ztráta

Třetí téma, jež lze v autorově díle identifikovat jako stěžejní, je řád světa, zejména pak ztráta/rozkolísání řádu a izolace, v níž se postavy jejím následkem ocitají. V okamžiku, kdy postavy v každodenním životě přestávají nacházet logiku jako opěrný bod svého prožívání světa, ztrácí smysl života i svoji identitu. „*V jejich životech dominuje chaos, nahodilost, postrádají životní autenticitu, které se však paradoxně bojí a před kterou mnohdy dokonce utíkají do své samoty.*“¹⁴ Jedinec nechápe, jak se do takovéto situace dostal, a hledá cestu z izolace ven, snaží se o nalezení řádu nového.

Děti v románu *Chyba* o takovýto řád přišly s odložením do dětského domova. Před příchodem do ústavu představovali jejich řád rodiče, domov, škola, volnočasové aktivity i kamarádi ze sousedství. Se ztrátou takového pevného zázemí, jež je dítěti ryze vlastní a které jej činí jedinečným, přichází o pevnou půdu pod nohama i životní řád. Už nemá jedinečné rodiče, aktivity ani kamarády. Funguje s ostatními uvnitř komunity, která si vytvořila nový, vlastní řád a životní smysl – naději v příchod rodičů a odchod domů.

Ve sbírce *Zůstaňte s námi* a její úvodní povídce *Jméno* sledujeme nemocného starce, který z důvodu stařecké demence právě takovéto ztrátě řádu a pocitu izolace čelí. Jako čtenáři přihlížíme jeho vnitřnímu zápasu, kdy usilovně přemýšlí nad jménem zesnulé ženy, jejíž úsměvy si pamatuje, jejíž gesta i vadu ve výslovnosti si pamatuje, ale jméno už pod tíhou stařecké nemoci zapomněl. Ze samé zoufalosti plynoucí ze ztráty řádu, v němž se i jméno milované ženy vytratilo, přichází k mraveništi, dokonalému systému, jakým bývala i jeho paměť, a motykou doprostřed mraveniště udeří. Stařec si je vědom, že stejně jako bývala hromada plná cestiček s larvami, královnou i malými dělníky perfektním řádem bez jediné chyby, tak i on byl naprosto bezchybnou, fungující bytostí. Hledí na rozpadlé řečiště s mravenci pobíhajícími bez jediného smyslu a logického řádu a vnímá tak i sám sebe. Jako

¹⁴ STANZEL, Vladimír. Marek Šindelka: Zůstaňte s námi. *Host* [online]. Brno, 2012, roč. 28, č. 1, s. 66 [cit. 2021-02-27]. Dostupné z: https://casopishost.cz/files/magazines/263/host_2012_01.pdf

rozpadlé řečiště, které nerozumí slovům, pozbývá jakéhokoli smyslu nebo logického řádu. A právě takovému pocitu izolace ze ztráty řádu, jaký Josef z povídky *Jméno* zažívá, čelí velká část postav v Šindelkových prózách.

2 Tělo jako kompoziční princip vyprávění

Marek Šindelka patří mezi prozaiky, kteří poměrně promyšleně pracují s kompozicí svých textů. To je mj. patrné i na skutečnosti, že jeho prózy vykazují určité kompoziční podobnosti, přestože se jedná o tematicky i formálně odlišná díla. Na první pohled lze konstatovat jistou epizodičnost, blízkou kupení jednotlivých obrazů podobně jako při sledování televizního seriálu. Nejzajímavějším aspektem, který určuje Šindelkovu kompozici, je ovšem obraz *těla*, po jehož jednotlivých částech je text uspořádán a jehož jednotlivé části budují funkční celek, stejně jako je tomu u těla fyziologického. Vzhledem k tomu, že tělo patří mezi ústřední témata jeho textů, není jistě náhodou, že se odráží i v kompozičním principu některých z nich, zejména *Mapy Anny*. Právě její analýze bude věnována část této kapitoly, která ukáže, jak se tělo ústřední postavy (Anny) stává významovou kompozicí celého díla.

2.1 Významový potenciál kompoziční strategie textu

Literární věda definuje kompozici zpravidla jako výstavbu textu a způsob jeho členění. Pod pojmem *kompozice* si tedy vybavíme rozdělení románu do kapitol, rozvržení básně do slok a veršů. Literární teoretik Josef Peterka spatřuje v kompozici komplexnější faktor, než pouhé formální rozmístění slov dle posloupnosti děje nebo seskupení stránek do příslušných kapitol. Ve své *Teorii literatury pro učitele*, ve které kromě definování pojmu *kompozice* pokrývá veškeré náležitosti literární vědy potřebné pro výklad literatury středoškolského pedagoga, také podotýká: „*Kompoziční strategie není pouze bezobsažnou grafickou formou, má svůj významový potenciál, podílí se na tvůrčím procesu i na čtenářském zážitku.*“¹⁵ Dle Peterky jsou to právě kompoziční strategie, jež výrazně ovlivňují čtenářovu recepční zkušenost a dotváří celkový obraz čteného díla. V případě Šindelkových textů je tak zcela na místě právě úvaha o významovém potenciálu jeho kompozice.

¹⁵ PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. 3. vydání. Jiloviště: Mercury Music & Entertainment, 2007. s. 182. ISBN 978-80-239-9284-7.

2.2 Vnější kompozice textu a provázanost jeho částí

O tzv. horizontálním členění textu dle Peterky hovoříme tehdy, kdy zkoumáme výstavbu textu „*pozorovatelnou prostřednictvím grafického členění již okem.*“¹⁶ Dle takovéto definice můžeme považovat Šindelkovu prózu *Mapa Anny* za povídkový soubor, jak je ostatně charakterizována i samotným autorem.¹⁷ *Mapa Anny* tak představuje sbírku deseti povídek, které zobrazují určitý typ mezilidských vztahů a postavení osamělého jedince ve společnosti. Povídky nesou vlastní název, mají své vlastní postavy a jeví se samostatnými dějovými celky.

Svou specifickou kompozicí zdánlivě samostatných textových celků však Šindelka dosahuje u čtenáře dojmu, že drží v ruce jistý celek: Tedy že *Mapa Anny*, která se na první pohled jeví jako klasická sbírka samostatných povídek, svou výstavbou připomíná spíše novelu. Povídky totiž na sebe v průběhu děje také odkazují, byť nepříliš zřetelnými textovými signály, které lze snadno přehlédnout, některé postavy jednotlivými povídkami (mnohdy s časovým rozestupem několik let) prostupují, což z povídek činí textové celky připomínající kapitoly. Tuto vzájemnou návaznost autor činí velmi nenásilným způsobem. Podává čtenářům pouhé indicie, dle nichž čtenář posléze zjišťuje, že postava, o níž právě na konci sbírky čte, se mihla už na jejím začátku.

V průběhu čtení se tak rozrůstá čtenářův obraz o Šindelkově fikčním světě a postupně z autorem předložených indicií skládá mozaiku, jejíž výsledkem je postava Anny (ale o tom až později). Eva Klíčová, literární kritička a redaktorka literárního časopisu *Host*, o *Mapě Anny* v tomto měsíčníku píše takto: „*Detaily tu vytyčují obrazce s artistní lehkostí, že ty povídky nakonec vypadají spíš jako kapitoly. Nepřiznaná ambice text roztáhla do spíše novelistického celku.*“¹⁸

¹⁶ tamtéž

¹⁷ Mapa Anny. Marek Šindelka [online]. [cit. 2021-03-1]. Dostupné z: <https://mareksindelka.com/portfolio/mapa-anny/>

¹⁸ KLÍČOVÁ, Eva. Literatura věku narativní negramotnosti. *Host* [online]. 2014, roč. 30, č. 9, s. 85 [cit. 2021-03-01]. Dostupné z: https://casopishost.cz/files/magazines/291/host_2014_09.pdf

Příkladem takové prostupnosti mezi povídkami je text povídky *Ulita* vyprávějící o vztahu dvou partnerů, jimiž jsou Sylvie a Martin. Stáváme se pozorovateli jejich neupřímného života postaveného na nevyřčených otázkách a mylných domněnkách. Autor nám dovolí zobrazit skutečnost z pohledu obou partnerů zvlášť, a tak se náš postoj (tedy postoj čtenářův) k oběma stranám může v průběhu povídky měnit. Neupřímnost a mezery v komunikaci v tomto vztahu způsobily, že oba zůstávají v nešťastném vztahu, který měl šťastně skončit, ale trvá dál. Dlouhodobá nerozhodnost a neschopnost komunikace dovedly neprosperující vztah ke sňatku a nechtěnému dítěti.

Tato povídka končí scénou, kdy si Martin užívá ranního běhu a potká postarší pár. Muž mu podá igelitovou tašku s mušlemi a vyzývá Martina, aby si jednu vybral. „*Vyberte si nějakou!*“ *Martin zamrkal a otočil se na muže. Stařec před ním držel igelitovou tašku plnou prázdných lastur. (...) Vytáhl jednu z ulit a podržel ji zdviženou mezi palcem a ukazováčkem, (...).*¹⁹ V tento moment se čtenáři může zmínka o ulitě vzaté z igelitového sáčku (kromě spojení se samotným názvem povídky) zdát jako poměrně marginální. *Ulita* by se dala interpretovat nanejvýš jako symbol Martinovy povahy – postava se v této povídce často uzavírá před okolním světem, schovává se a snaží se působit na své okolí co nejdokonalejším dojmem, jak nám jeho žena – Sylvie – svého muže zobrazuje. Tím povídka končí.

Až značně později se čtenář setkává s jejím nepřímým pokračováním. V povídce pod názvem *Mapa Anny* se Anna, ústřední postava této sbírky, setkává s Ondřejem, synem Martina a Sylvie, jemuž se na krku třpytí perleťová mušle. „*Někoho ti představím, křičel ti do ucha Architekt, (...) ,To je Sylvie. (...)* *Vedle ní partner, Martin, úsměvy. Únava se hromadila v jeho očích i pod nimi v černých stínech (...) Byl zde i jejich syn. ,Ondřej,‘ řekl syn a trochu toporně si s tebou potřásl rukou. Měl černé vlasy, hluboké oči, na krku se mu houpal přívěsek: ulita.*²⁰ Odhadujeme tak mezi povídkami několikaletý časový odstup, zjišťujeme, že přes veškeré trable Sylvie se svým příliš dokonalým mužem přece jen zůstala, přestože se fungování jejich vztahu nezměnilo, a utápí se v neštěstí i nadále. Zároveň tak sledujeme provázanost jednotlivých povídek skrze zdánlivě dílčí motiv mušle – příklad

¹⁹ ŠINDELKA, Marek. *Mapa Anny*. Praha: Odeon, 2014. s. 21. ISBN: 978-80-207-1577-7.

²⁰ ŠINDELKA, Marek. *Mapa Anny*. Praha: Odeon, 2014. s. 84. ISBN: 978-80-207-1577-7.

takové návaznosti a prostupnosti mezi povídkami *Ulita* a *Mapa Anny* není v této sbírce ojedinělý, toto byl pouze jeden ilustrativní případ.

Svou vnější kompozicí se tedy sbírka opravdu jeví jako soubor celistvých, samostatných povídek. Každá podává čtenáři obraz o svých postavách skrze vlastní oko kamery a vypravěče, který je pro jednotlivé povídky rozdílný, ale při detailním čtení a pozorování těchto Šindelkou předložených indicií, o nichž mluví citovaná Klíčová ve své kritice pro časopis *Host* a jež jsem nastínila v této kapitole, opravdu titul nabývá spíše novelového formátu.

Jak uvádí i sám autor v tomto literárním měsíčníku, v jehož květnovém čísle 2014 svou novou sbírku povídek představoval, „*Všechny ty texty jsou jako barevná sklička v krasohledu: zdánlivě spolu nesouvisejí, ale když je člověk správně protřepe a podívá se na ně proti slunci, může na chvíli zahlédnout pravidelný obrazec, strukturu, chvilkový záblesk harmonie v chaosu.*“²¹ Autorem nabídnutá metafora krasohledu je svou podstatou – tedy schopností z jednotlivých částí poskládat funkční celek – velmi blízká právě tématu *těla*, které Šindelka zvolil jako princip výstavby vnitřní kompozice.

2.3 Vnitřní kompozice: tělo Anny jako vnitřní kompoziční princip

Vedle horizontálního členění textu rozlišuje teoretik Josef Peterka i uspořádání vertikální, tedy vnitřní kompozici, *založenou na tematických posloupnostech.*²² Tento typ kompozice reprezentuje v Šindelkově tvorbě jeho klíčové téma, které se zároveň stalo předmětem této práce – *tělo a tělesnost*. Jak bylo již zmíněno, tělo se v dílech tohoto autora stává metaforou, která se promítá nejen do motivů a jazyka, ale v případě rozebírané sbírky *Mapa Anny* i do jejího vnitřního uspořádání.

Tělo jedince je v tomto souboru zobrazováno jako výsledek životní, často primárně mezilidské zkušenosti. Člověk se stává mapou, do níž okolí zakresluje, ať už nevědomky, nebo úmyslně, a snaží se v ní následně číst. V moment, kdy postavy tuto schopnost vyznat

²¹ ŠINDELKA, Marek. Brusiči diamantových avatarů. *Host* [online]. Brno, 2014, roč. 30, č. 5, s. 14 [cit. 2021-03-2]. Dostupné z: https://casopishost.cz/files/magazines/263/host_2012_01.pdf

²² PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. 3. vydání. Jiloviště: Mercury Music & Entertainment, 2007. s. 182. ISBN 978-80-239-9284-7.

se v partnerově mapě ztrácí, ztrácí i pevnou půdu pod nohama a nabývají nejistoty. Jak Šindelka v Hostu uvádí: „*Vlečou v sobě spoustu věcí, o které nikoho neprosili, všechny ty pozůstatky rodinných konfliktů, jako štafetu přebírají chyby svých rodičů a partnerů, poutivě a s bolestí je opakuji ve svých vlastních životech.*“²³

Právě tak, jak postavy chápou a vnímají svůj partnerský protějšek skrze onu pomyslnou mapu, snaží se v ní číst a hledat významy gest, právě takovým způsobem poznáváme my – čtenáři – i samotnou Annu. Jak totiž název této sbírky napovídá, je to právě Anna, jejíž mapu tvoří veškeré postavy (převážně ty mužské), které se v průběhu povídky objevují. „*Každá řekněme naráží nějakým detailem či postupně odkrytou vazbou na hlavní postavu Anny, pokud se Anna neobjeví rovnou osobně.*“²⁴

Tuto mistrnou a velice osobitou kompozici, kdy je postava (v našem případě zmíněná Anna) předmětem samotné výstavby celého textu, nám Šindelka opět předkládá nikoli prvoplánově, ale naopak s naprostou lehkostí, jak je v jeho tvorbě zvykem, a všimnout si jí lze až při pečlivém čtení. Do první poloviny sbírky, tedy než si čtenář přečte stejnojmennou povídku *Mapa Anny*, se totiž soubor jeví jako běžná sbírka, kdy povídky nespojuje nic jiného než tematika mezilidských vztahů a postavení jedince ve společnosti. S ústřední povídkou, která je navíc rozdělena do několika částí nesoucích označení dle koutků Annina těla a jejího obličeje (*Kosti, Rty, Levý koutek rtů, Nos* apod.), však rozkrývá hlubší význam předchozích povídek a jejich spojitost se samotným názvem celého souboru.

V ústřední povídce *Mapa Anny* jsou jednotlivé části Annina těla metaforou pro fáze jejího vývoje, pro fáze života, v němž se právě nachází. Zároveň tyto části reflektují zkušenost, kdy se Anna setkala s postavami z uplynulých povídek – je jím například i zmiňované setkání s Ondřejem, chlapcem s ulitou na krku. Ať už je to nos, rýha mezi obočím, vlasy nebo rty, každá z těchto částí symbolizuje určitou fázi Annina života a nějakou z postav, o

²³ ŠINDELKA, Marek. Brusiči diamantových avatarů. *Host* [online]. Brno, 2014, roč. 30, č. 5, s. 14 [cit. 2021-03-2]. Dostupné z: https://casopishost.cz/files/magazines/263/host_2012_01.pdf

²⁴ KLÍČOVÁ, Eva. Literatura věku narativní ngramotnosti. *Host* [online]. 2014, roč. 30, č. 9, s. 84 [cit. 2021-03-02]. Dostupné z: https://casopishost.cz/files/magazines/291/host_2014_09.pdf

níž jsme četli v předešlých povídkách. Její tělo se tímto způsobem stává vnitřní kompozicí celé sbírky.

Jednotlivé části těla ve skutečnosti představují vícevrstevnaté motivy, které odkazují vždy ještě k jiné skutečnosti (klíčovému zážitku, vlastnosti, hodnotě atd.): Např. Annin nos je symbolikou období sebenenávisti a stává se předmětem silně subjektivního, často protichůdného prožívání vlastní tělesnosti: „*I ty jsi měla svou noční můru. Tvůj krásný nos se pro tebe stal peklem, protože ti připadal velký.*“²⁵

Jiné části těla, např. vlasy, v textu fungují naopak jako potvrzení vlastní hodnoty, jakkoliv nesprávně založené na vnímání vlastního vzhledu: „*Žena ti odhrnula vlasy z očí a sepnula je vlastní sponkou. Usmála se, pohladila tě hřbetem dlaně po tváři a byla pryč. Ten den jsi poprvé spatřila, že jsi krásná.*“²⁶ Tou ženou je ve skutečnosti Andrea, postava z předchozí povídky *Kopie*, v níž tuto situaci pozorujeme z její, nikoli Anny perspektivy („*Pozorně si dívku prohlédla. Byla nádherná. Jen její dlouhé vlasy, za které se skrývala jako za závoj, bránily, aby její krása zazářila naplno.*“²⁷)

Stejně tak vráska zde představuje symbol inteligence, jenž předznamenává zralost, dospělost a následně stáří. Pro Annu konkrétně období, kdy už k seberealizaci a vlastnímu uvědomění nepotřebuje nikoho dalšího, žádného jiného kartografa, který by utvářel její mapu, neboť je toho již schopná sama. V závěru ani samotného Architekta, který ji v určitém smyslu stvořil a který je patrně tím, kdo Anně onu vrásku vtisknul: „*Někdy v té době sis všimla malinké vrásky, která se ti občas narýsovala mezi obočím, když ses nad něčím hluboce zamyslela. (...) Ta vráska, sotva viditelné lomítko mezi tvým obočím, byla razítkem tvé inteligence.*“²⁸

Na první pohled zdánlivě samostatné, nesourodé milostné příběhy tak získávají spojitosti právě skrze tělo Anny, symbolizované jeho jednotlivými částmi. Tyto příběhy v určitém momentu čtenář nahlédne skrze Anninu perspektivu, čímž jsou uvedeny ve vzájemnou souvislost: stáváme se svědky toho, jakým ta zprvu bezvýznamná setkání měla na Annu

²⁵ ŠINDELKA, Marek. *Mapa Anny*. Praha: Odeon, 2014. s. 72. ISBN: 978-80-207-1577-7.

²⁶ tamtéž, s. 77

²⁷ tamtéž, s. 54

²⁸ tamtéž, s. 81

významný vliv, ať už je to Andrea a odhrnuté vlasy z čela nebo Architekt a vráska mezi obočím. „*Velmi rychle a stručně, kolem několika drobnokresebných fyzických detailů, se načrtne několik mikrosituací z Annina života.*“²⁹

Jednotlivé postavy se tak stanou kartografy Annina těla, formují jej, přidávají a ubírají mu elementy, tvarují ho. Anna se stává Annou, tedy plnokrevnou postavou, jen zmíněnými vnějšími zásahy. Právě tímto způsobem zpracoval Marek Šindelka téma tělesnosti do výstavy celé sbírky, jejíž významovou kompozicí se stává Annino tělo.

²⁹ KLÍČOVÁ, Eva. Literatura věku narativní negramotnosti. *Host* [online]. 2014, roč. 30, č. 9, s. 85 [cit. 2021-03-02]. Dostupné z: https://casopishost.cz/files/magazines/291/host_2014_09.pdf

3 Tělo jako způsob prožívání světa

Tělesnost jako prostředník mezi duchem jedince a jeho okolním světem, kdy postava skrze své tělo reaguje na přírodní živly a zároveň podléhá vnějším tlakům, je nenahraditelnou součástí Šindelkových próz. Tělo jako způsob prožívání světa, které bývá vyličené až s příliš hlubokým smyslem pro detail, je typické zejména pro Šindelkův titul *Únava materiálu*. Věnuje se v něm tématu uprchlické krize, kdy sledujeme příběh dvou běženců, kteří, každý po vlastní ose, cestují z válečné Sýrie do zmrzlé Evropy. Skrze jejich fyzické, tělesné prožívání dané situace poznáváme neznámý svět, v němž se chlapci ocitají, ale i chlapce samotné. Vypravěč nám totiž nedovolí nahlédnout do chlapcových myšlenek a dává většímu prostoru k popisu právě tělesného prožívání izolace, mrazu i strachu z neznáma, jemuž utečenci čelí.

Jako teoretické pozadí následující úvahy o tělu jako způsobu prožívání světa volím práci Blanky Činátlové, která se tématu těla a tělesnosti věnuje ve své publikaci *Příběh těla*. Dle Činátlové, která se v úvodních kapitolách opírá o koncepty filozofů Jana Patočky a Maurice-Merleau Pontyho, tělo není jen zprostředkovatelem světa, díky němuž jedinec vnímá své okolí, přichází do kontaktu s věcmi a dalšími lidmi. Činátlová totiž v návaznosti na Pontyho myšlenky dodává, že „člověk zažívá své tělo nejen jako vidoucí a pozorující, ale díky vidění druhých i jako viděné a pozorované, uvědomuje si viditelnost svého těla.“ Jedinec skrze své tělo tedy nepoznává jen okolní svět, ale zároveň i sám sebe. Tělo je součástí světa, jež Ponty označuje jako *viditelno*. V tomto viditelnu pak jedinec hledá sám sebe, je viděn a myšlen.³⁰

Obě z těchto pojetí těla a tělesnosti, o nichž Činátlová ve své publikaci hovoří, tedy tělo jako vidoucí a viděné, se odráží zejména ve zmíněné Šindelkově nejnovější novele *Únava materiálu*.

3.1 Tělo vidoucí

Jen málokdy nás vpustí vypravěč *Únavy materiálu* do mysli ústředních postav, mladičkových bratrů utíkajících před válkou v domovské Sýrii. Jejich situaci tak čtenář pozoruje pouze

³⁰ ČINÁTLOVÁ, Blanka. *Příběh těla*. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2009. s. 9. ISBN 978-80-87053-36-2.

skrze detailní vykreslení fyzických reakcí na okolní prostředí, případně skrze setkání s Evropany uprostřed lesů, na vlakovém nádraží či v detenčním zařízení.

V takovémto specifickém popisu mrazivé Evropy a jejích – pro protagonisty – nepřírozeně stejných lesů, kterými se mladší z bratrů prodírá pěšky a naprosto sám, si musíme vystačit s chlapci jako vidoucími tělesnostmi, z jejichž fyzických reakcí si domýšlíme ty psychické. „*Ze všeho nejdřív musí sehnat telefon, nebo aspoň mapu. Ne. Ze všeho nejdřív musí stáhnout deku z plotu, jinak ho najdou. Taky kvůli mrazu. Nikdy nezažil takovou zimu. Potřebuje deku, aby nezmrznul.*“³¹ Okolní přírodu a nástrahy západního světa poznáváme skrze tělesnost obou chlapců. Vypravěč této novely totiž svým čtenářům nedopřeje komfort v podobě vševědoucího způsobu vyprávění, nedovolí jim nahlížet do chlapcových myšlenek, ba co víc, dokonce ponechá v tajnosti jméno jednoho z bratrů (jmenovitě známe pouze Amira, mladší bratr zůstává po celé vyprávění skryt pod označením *kluk*).

K lepšímu ztotožnění s postavami však čtenáři napomáhá Šindelkův tvůrčí um, jenž bychom mohli nazvat jako „lyrické postavy“, jakési personifikované neživé substance, které jsou stěžejní pro navození určité nálady. Je jí například zmíněná krutá zima, která nejen že podtrhuje atmosféru celého díla, ale také se stává pro oba chlapce na cestách velkým nepřítelem. Obzvláště při útěku osamělého kluka se zdá, jako by byla jeho nechtěným doprovodem, s nímž vede nekonečnou válku o přežití, konflikt, u kterého čekáme, kdo použije lepší argumenty, kdo bude vítězem a kdo toho druhého zlomí. Právě skrze tyto „lyrické postavy“ a jejich autorem detailně vykreslené zápasení s uprchlíky získáváme přehled o vnímání světa obou běženců jako vidoucích tělesností, o nichž hovoří v *Příběhu těla* Činátlová.

„*Za oknem ten areál. Ty stromy, které znal nazpaměť, viděl, jak se zbavují listí, jak stahují mízu pod zem, jak křehnou. Stromy plné černých ptáků, které ze samé bezmoci začal nenávidět.*“³² Evropská, příliš pravidelná a bezchybná příroda, která zůstává jediným společníkem osamělého chlapce, tak nejen že snižuje chlapcovu šanci na přežití, ale zároveň vzbuzuje v chlapci nenávist, jako by sama byla aktérem této novely.

³¹ ŠINDELKA, Marek. *Únava materiálu*. Praha: Odeon, 2016. s. 5. ISBN: 978-80-207-1740-5.

³² tamtéž, s. 141

„Postupně ho rozbolely všechny kosti a klouby prstů, nervy se pomalu probouzely, do rukou začala silněji proudit krev, její tlak roztahoval cévy,razil si cestu až někam k nehtovým lůžkům.“³³ Šindelkův vypravěč pracuje s lidským tělem a jeho fungováním v různých situacích. Tělo je v této ukázce zobrazeno jako soubor kostí, svalů a kloubů, které se po náročné činnosti plné mrazu a adrenalinového vypětí opět zaktivují a připomínají mozku jejich bolest. Právě tímto způsobem vnímáme prostředí novely kolem chlapce na útěku, jenž při páčení dveří a snaze dostat se do tepla necítil koncečky prstů, nevěděl o kloubech ani svalech, ale jakmile zasedl k lavici a kolečku teplého světla sálajícího z malé svíčky, rozbolelo jej celé tělo. Jedná se o detaily, jež vypravěč vykresluje do nezměrné hloubky, a ději tak dodávají ohromnou autentičnost a fyzično. Z těchto tělesných projevů a reakcí na danou situaci zároveň odhadujeme i psychiku postavy, do níž nám není dovoleno nahlédnout.

Literární kritici v měsíčníku Host, kteří se v březnovém čísle 2017 *Únavě materiálu* věnují, právě tuto redukci na fyzické prožívání těla, jež odsunuje psychickou stránku postav do pozadí, vyzdvihují a označují za výbornou. Všimají si také, že i samotný text jako by tepal v rytmu lidského srdce. „Marek se rozhodl pojmout tu látku takto, redukovat ji na tělesnou zkušenost. A to se mu myslím podařilo výborně, ta kniha má fyzický rytmus a naléhavost. Postavil se. Pes štěkal daleko, neblížil se. Zdálo se, že nehrozí žádné nebezpečí. Zaplavila ho nová energie. Ještě má tyhle ruce, tyhle nohy. Ještě není tak zle. Vnímá každý sval. Protáhl se.‘ Z takovýchto vět se kniha skládá skoro celá.“³⁴

Tyto úryvky tak dokazují jedinečnost této novely a jejího vypravěče, který, ač se jedná o vypravěče er-formového, vševědoucnost postrádá. Nebo bychom snad mohli říct, že si svou vševědoucnost ponechává v tajnosti, k čemuž má – jak redaktor Jan Němec v této kritice v diskusi dodává – své opodstatnění a toto redukování na tělesnou zkušenost je ryze funkční.³⁵

³³ tamtéž, s. 48

³⁴ NĚMEC, Jan, Kryštof ŠPIDLA, Eva KLÍČOVÁ a Petr VIZINA. Level příběh / level lítost. *Host* [online]. Brno, 2017, roč. 33, č. 3, s. 69 [cit. 2021-03-7]. Dostupné z: https://casopishost.cz/files/magazines/315/host_2017_03.pdf

³⁵ tamtéž

Nejen že nám není dovoleno nahlédnout do myšlenek postav, jejich pocity odhadujeme pouze z tělesného prožívání a jen jedinou postavu známe jménem, ale i celý příběh obou chlapců odkrýváme po malých kouskách (o bombardování jejich domova jsme se detailněji dozvěděli až v sedmé kapitole, kdy jejich domovinu navštívili reportéři), nevíme o jejich útěku příliš konkrétností. Otázky, jež se na první pohled pro dějové vyprávění zdají jako zásadní, Šindelka ponechává bez odpovědi: Jak se jmenují ostatní postavy, které v díle potkáváme? Co je to za stát a město, kde se Amir nachází? Odkud a kam jdou? Kolik je vlastně chlapcům let?

Veškeré tyto informace, které bychom jako čtenáři rádi znali, vypravěč ponechává stranou. Vyprávění je z velké části popisem vlastního útěku, popisem prožitků těla a jeho funkcí. Právě proto působí text tak fyzicky „skutečným“ dojmem – vypravěč dává prostor fyzickému prožívání vidoucí tělesnosti skrze úsečné, krátké větné celky, a to na úkor komplexnosti informací.

Jak literární kritik Kryštof Špidla ve své kritice pro časopis *Host* o této Šindelkově novele uvádí, „*Co se atmosféry týče, v některých okamžicích vyvolává jeho próza až fyzickou reakci — v jedné z klíčových pasáží převládá Amira v jakési kapsli nad motorem osobního automobilu. Právě tady Šindelkovo úsečné vyprávění, spíše pomocí větných ekvivalentů než vět, vyvolává až klaustrofobickou nevolnost.*“³⁶

3.2 Tělo viděné

Jak bylo již zmíněno, důležitou složkou tělesnosti je pro Činátlovou v jejím *Příběhu těla* právě tělesnost *viděná*, která si svoji viditelnost ve světě uvědomuje. Na tom, jakým způsobem ji okolí vnímá, takové viděné tělesnosti nějakým způsobem záleží a má na ni určitý vliv.³⁷

Setkání a tělo jako viděná část jedince se silně odráží i v Šindelkově zmiňované *Únavě materiálu*. Přestože jsou chlapci většinu času od společnosti druhých izolováni, dochází v průběhu novely k situacím, kdy se s cizími lidmi setkávají. Tato setkání nebývají zpravidla

³⁶ ŠPIDLA, Kryštof. Na okraji systému. *Host* [online]. Brno, 2017, roč. 33, č. 3, s. 66 [cit. 2021-03-7]. Dostupné z: https://casopishost.cz/files/magazines/315/host_2017_03.pdf

³⁷ ČINÁTLOVÁ, Blanka. *Příběh těla*. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2009. s. 9. ISBN 978-80-87053-36-2.

šťastná, zejména v těch momentech, v nichž se bratři střetávají s vystrašenými, mnohdy až nenávisnými Evropany. V situaci, kdy jsou utečenci konfrontováni s dalšími lidmi, dochází k mnohému uvědomění, ať už je jím ztráta důstojnosti, strach z neznámého cizince nebo stud z vlastního osudu.

K takovéto situaci, kdy se silně odráží složka tělesnosti jako viděného, dochází již v úvodu díla, v druhé kapitole této novely. Starší z bratrů, Amir, se totiž na rozdíl od svého mladšího bratra vydává na cestu s pomocí lidské síly, s pomocí podplacených Evropanů, kteří mají uprchlíkům bezpečný průnik do Evropy zajistit. Scéna se odehrává kdesi v detenčním zařízení, kde se běženci připravují na cestu nakládáním pod kapoty aut a zašíváním do jejich kožených sedadel.

Utečenci jsou seřazeni do jedné řady. Jsou rozdílných tělesných konstitucí i věku, všichni však s podobným původem i životním osudem. Evropský dozorce, bílý muž s tetováním na zápěstí, si seřazené muže a chlapce prohlíží s opovržením v obličeji. Pozastaví se u hubeného, snědého muže, jehož únava mu přičítá ve tváři na věku. Evropan si jej měří od hlavy až k patě. Jeho neúprosný pocit nadřazenosti a opovržení nad syrským čtyřicátníkem však v Amirovi vyvolává pocit studu. Cítí na zádech tlak, přestože není tím, kdo přímému pohledu evropského dozorce čelí. Jeho stud však zapříčinil, že původ syrského muže v něm vyvolal nenávist. „*Nenáviděl toho muže za to, jak viditelně jeho tělo upozorňovalo na svůj původ. Nenáviděl ho za to, že k němu patřil.*“³⁸

Amir se tak stává tím, co Činátlová označuje ve své práci jako *viděnou tělesnost*. To, jakým způsobem je on, muž syrského původu i ostatní muži v řadě Evropanem vnímán, v něm vyvolává negativní pocity. Pocity jedince na útěku, který si uvědomuje, že kdyby nebylo muže před dozorcem a jeho původu, kdyby nebylo jejich syrského původu, jehož byli oba součástí, nikdo z nich by nemusel utíkat před jistou smrtí – nenáviděl muže za to, že je Syřan, a stejně tak nenáviděl (nebo snad právě proto) i sám sebe.

Stud, typická fyzická emoce viděného, je pro toto dílo stěžejní. Nejen že pocit studu protagonistu provázal již na samém začátku novely, jak bylo právě zmíněno, ale byl to právě pocit studu, v němž se dle Šindelky samotného myšlenka na napsání *Únavy materiálu*

³⁸ ŠINDELKA, Marek. *Únava materiálu*. Praha: Odeon, 2016. s. 12. ISBN: 978-80-207-1740-5.

zrodila. Jejeho autora totiž velice zasáhla událost, kdy byl nalezen kamion plný udušených uprchlíků na rakouské dálnici. Nad nenávisnými komentáři pod internetovým příspěvkem typu „*Perfektní, jenom víc takovýchto událostí*“ cítil vztek a především stud – styděl se do morku kostí, že je součástí společnosti, která je schopna takto reagovat na smrt jednasedmdesáti lidí, jak uvádí autor v rozhovoru pro DVTV.³⁹

K podobnému setkání, kdy protagonista zažívá až fyzický pocit zostuzení, dochází i u vyprávění příběhu druhého z bratrů, bezejmenného kluka, který na rozdíl od svého staršího bratra cestuje do Evropy po vlastní ose a v naprosté izolaci. V závěrečných kapitolách, kdy se chlapec dostává do opuštěného předměstí s nedokončenými novostavbami, potká starého bezdomovce schovaného v jednom z rozpadajících se domů. Bezdomovec při pohledu na chlapcovu nohu omotanou kusem látky a igelitovým sáčkem, který jej měl po ztrátě boty ochránit před sněhem a mrazem, podává klukovi starou, rozpraskanou, dřevitou tenisku. „*Muž se konečně vrátil, posadil se k ohni a podal mu botu. Kluk na ni udiveně hleděl. Přinesl mu botu! Špinavou sešlapanou tenisku. (...) Směšná, dávno vyhozená bota, nejposlednější ze zbytečných věcí. Klukovi se do očí nečekaně nahrnuly slzy, nedokázal to zastavit, otočil hlavu, aby to muž neviděl. Roztrásla se mu ramena, studem se celý odvrátil (...)*“⁴⁰

Chlapec, z něhož se v tuto chvíli stává bezdomovcem viděná tělesnost, přichází k uvědomění vlastního dna. Při pohledu na sešlou a rozpraskanou botu, kterou sotva na svoji zmrzlou nohu obuje, při pohledu na chodidlo obmotané roztrhanými kusy látky a igelitovým sáčkem zjišťuje, že svou dávnou důstojnost zanechal uprostřed zmrzlého lesa. Zjišťuje, že lidskost v chlapci ustoupila před krutým mrazem a hladem. Uvědomuje si, že se stal bytostí omezenou na zvířecí instinkty a pouhou snahu o přežití. Konfrontace s bezdomovcem, na jehož pomoc je utečenec odkázán, a oprýskaná bota tak činí to, co Činátlová označuje za *viděné*, a přináší chlapci pocit fyzického studu ze ztráty vlastní důstojnosti, vlastního *já*. Jak literární kritik Kryštof Špidla v diskutované kritice v Hostu uvádí, „*Uprchlík — a nezáleží,*

³⁹ VESELOVSKÝ, Martin. Xenofobii máme v genech, hlavně být upozaděnej, let's make Czech Republic small again, říká Šindelka. In: *DVTV, Aktuálně.cz* [online]. 11. 4. 2017 13:00 [cit. 2021-03-8]. Dostupné z: <https://video.aktualne.cz/dvtv/xenofobii-mame-v-genech-hlavne-byt-upozadenej-lets-make-czec/r~b4e9dd381e9e11e7903d0025900fea04/>

⁴⁰ ŠINDELKA, Marek. *Únava materiálu*. Praha: Odeon, 2016. s. 149. ISBN: 978-80-207-1740-5.

*odkud a kam utíká — ztrácí jak individualitu, tak pevné ukotvení ve světě. Myslím, že podstatný je soucit, a v tom Šindelkova kniha funguje.*⁴¹

3.3 Prožitek těla jako reakce na svět

Jako další z předních charakteristik tělesnosti, vedle pojetí těla jako viděného a vidoucího, kterých se Blanka Činátlová v *Příběhu těla* na základě myšlenek některých filosofů dotýká, lze v kontextu Šindelkových próz vyzdvihnout téma, jemuž se věnuje český filosof Jan Patočka. Jsou jimi nálady, které Patočka chápe jako reakci na svět, z níž se stává východisko našich následujících aktivit. *„Tyto nálady se neobjevují jako věci, to znamená neleží ‚před námi‘, ale ovlivňují naše vidění světa, nastavují určitou faktickou situaci, v níž se nacházíme, ‚naladují‘ nás vůči světu. Tato nálada (naladění) nás uvádí do světa. To, že jsme vždy nějak naladění, znamená, že jsme vždy už někde situováni ve světovém celku – svět nás oslovil.*⁴²

Takovéto naladění vůči světu, které jedince situuje do jeho celku a ovlivňuje jeho vidění, se silně promítá v Šindelkově románové prvotině původně vydané roku 2008 (druhé vydání se dočkala roku 2019). V titulu *Chyba* sledujeme příběh mladého nadšeného botanika, jehož fobický strach z velké a jedovaté rostliny, bolševníku velkolepého, se rozvinul v hlubokou fascinaci světem flóry. Této fascinaci pak Kryštof, ústřední postava tohoto románu, zasvětil celý svůj život.

Fobie z velké rostliny s bělavými kvítky rostoucí na krajích lesů i u nádražních hal se v Kryštofově mysli usadila již v útlém dětství, kdy kolem takových lesů i nádraží s maminkou projížděl. *„Kryštof se jako malý bál rostliny. Obrovské jedovaté byliny rostoucí podél potoků a cest. Na tohle nikdy nešahej, to je bolševník, řekla mu kdysi matka. Bolševník velkolepý. Celé dětství se té rostliny bál. Bál se jí, jako by to bylo nebezpečné zvíře. (...) Ta rostlina mu málem zadusila dětství.*⁴³ Rodičovský vliv byl chlapci ohromně silným

⁴¹ NĚMEC, Jan, Kryštof ŠPIDLA, Eva KLÍČOVÁ a Petr VIZINA. Level příběh / level lítost. Host [online]. Brno, 2017, roč. 33, č. 3, s. 70 [cit. 2021-03-9]. Dostupné z: https://casopishost.cz/files/magazines/315/host_2017_03.pdf

⁴² ČINÁTLOVÁ, Blanka. *Příběh těla*. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2009. s. 14. ISBN 978-80-87053-36-2.

⁴³ ŠINDELKA, Marek. *Chyba*. 2.vydání. Praha: Odeon, 2019. s. 37. ISBN: 978-80-207-1928-7.

faktorem určujícím dětskou představivost v nejtělejší věku, než nabyt vlastního rozhodování, pozorování světa a jeho zkoumání na vlastní pěst.

Právě jak uvádí Činátlová ve své práci v reakci na Patočkovu myšlenku, fobie z bolševníku velkolepého, tedy určitá nálada, výrazným způsobem ovlivnila Kryštofovo vidění světa. Svět očima malého Kryštofa se skrze fobii přeměnil v nebezpečné místo, v němž jedovatá rostlina číhala na chlapce téměř na každém rohu, dokonce i ve snech.

Tento fyzický strach, který se odrážel v každodenním Kryštofově fungování, zvládá Šindelka se svým vypravěčem přenášet i na samotného čtenáře. Při četbě – podobně jako v *Únavě materiálu* – nabýváme pocitu, že bolševník velkolepý vzrůstá v reálného nepřítele, který se snaží vystrašeného chlapce zadusit. „*Ten obludný plevel ho omámil. Nedokázal od něj odtrhnout zrak. „Kryštofe, nikdy, posloucháš mě, nikdy si s těma květinama nebudeš hrát, rozumíš?‘ Kýval hlavou, ale význam slov mu unikal. Z toho zápachu se mu dělalo zle. (...) Kryštofovi po zádech přeběhl mráz.*“⁴⁴ Můžeme o bolševníku v tomto románu opět uvažovat jako o „lyrické postavě“, tedy o postavě dokreslující atmosféru vypravovaného příběhu, jež se zároveň stává chlapcovým skutečným nepřítelem. S nástrahami takového nepřítele, bolševníku velkolepého, a z něho plynoucí fobie, je neustále konfrontován.

Nálada jako východisko následujících aktivit a uvedení do světa, jak o tomto tématu hovoří Činátlová v reakci na myšlenky Jana Patočky, se odráží i v Kryštofově dospělosti. Jeho fobická panika z jedovaté rostliny totiž zapříčinila, že studiem a sběrem vzácných exemplářů zasvětil zbytek svého života. „*Začal svého nepřítele studovat. Začal svůj strach tlumit informacemi. Chtěl se o těch rostlinách dovědět úplně všechno, pomáhalo mu to začlenit ten přízrak zpátky do reality. Bylo snesitelnější bát se skutečné rostliny než té, kterou stvořila jeho dětská představivost.*“⁴⁵

Fobie v románu *Chyba* je tak vedle *Únavy materiálu* ukázkou Šindelkova talentu vykreslit psychickou stránku postavy ryze tělesným způsobem, kdy tuto až příliš živou tělesnost přenáší na samotného čtenáře. Jak uvádí Petr Hrtánek ve své krtice věnované původnímu vydání *Chyby* z roku 2008 pro časopis *Host*, „*I zdánlivě banální, všední skutečnosti jsou*

⁴⁴ tamtéž, s. 13

⁴⁵ tamtéž, s. 38

*zachycovány pomocí metaforických vztahů mezi živými a neživými jevy nebo registrací čichových, vizuálních, dotykových a akustických vjemů, které obvykle leží mimo dosah našich zlenivělých, ospalých smyslů.*⁴⁶

Obě tyto prózy z pera Marka Šindelky, *Chyba* a *Únava materiálu*, jsou tak potvrzením tezí Blanky Činátlové z její práce *Příběh těla*, tedy pojetí prožitku jako východiska našeho uvedení do světa a těla jako vidoucího a viděného.

⁴⁶ HRTÁNEK, Petr. Mrazivý thriller o černém květu. *Host* [online]. Brno, 2008, roč. 24, č. 10, s. 19 [cit. 2021-03-12]. Dostupné z: https://casopishost.cz/files/magazines/232/host_2008_010.pdf

4 Tělo jako metafora světa a společnosti

Tělo a tělesnost se v Šindelkových prózách promítá nejen v kompoziční výstavbě a způsobu prožívání světa, jak bylo dokázáno v předchozích kapitolách, ale i v pojetí západní společnosti. Toto zobrazení lidské společnosti skrze metafory lidského těla se výrazně projevuje v Šindelkově *Únavě materiálu* a v románu *Chyba*, který zobrazuje město jako organismus. Analýze těchto dvou próz, teoreticky opřené o teze lingvistů Lakoffova a Johnsona, kteří v díle *Metafory, kterými žijeme* rozpracovali právě problematiku metafor, se věnuje tato kapitola.

4.1 Metafora jako základní proces lidského myšlení a nahlížení světa

Americký lingvista a představitel kognitivní lingvistiky George Lakoff vydal společně s lingvistou Markem Johnsonem dílo zabývající se metaforou a způsoby jejího fungování v procesech lidského myšlení, již nazvali *Metaphors We Live By*. Tato práce ukazuje, že přestože ve společnosti převládá přesvědčení o metafoře jako o obrazném pojmenování vlastním primárně umělecké literatuře, je metafora ve skutečnosti jeden ze základních nástrojů, jak člověk jazykově uchopuje svět.⁴⁷

Lakoff na mnohých příkladech dokazuje, „že metafora prostupuje celý náš každodenní život, a to nejenom v jazyce, nýbrž i v myšlení a činnosti.“⁴⁸ Tuto tezi dokazuje na četných příkladech, mj. na tom, jak jako uživatelé jazyka přirozeně strukturujeme určité pojmy pomocí jiných pojmů, např. jak pomocí pojmu *válka* přemýšlíme a hovoříme o *sporu/argumentaci*. Na výpovědích užívaných v běžné konverzaci, jakou je např.: „*Nikdy jsem ho v debatě neporazil*“ ukazuje, že o argumentaci a sporu mluvíme a uvažujeme jako o válce. Užíváme i pojmy *vyhrát a prohrát debatu, plánovat strategii* apod.

Podstatou metafory je tedy dle lingvisty Lakoffa „*chápaní a prožívání jednoho druhu věci z hlediska jiné věci*.“⁴⁹ Ve zmíněném příkladě v přechozím odstavci se jedná o chápaní sporu

⁴⁷ LAKOFF, George a Mark JOHNSON. *Metafory, kterými žijeme*. Brno: Host, 2002. Teoretická knihovna. s. 15. ISBN 80-7294-071-6. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:a44db9b0-a830-11e2-b6da-005056827e52?page=uuid:4e6f41a0-063e-11e3-a616-5ef3fc9bb22f>

⁴⁸ tamtéž

⁴⁹ tamtéž, s. 17

a argumentace jako války, přestože jsou jimi zdánlivě odlišné věci, dvě věci různého druhu, tedy *verbální rozprava a ozbrojený konflikt*⁵⁰.

Lakoff na podobných příkladech dokazuje, že metafora není záležitostí ryze uměleckou, ale že se promítá ve všech procesech lidského myšlení a nevědomky ji užíváme v každodenním životě. Pro jazykového uživatele totiž představuje zcela přirozený nástroj, jak přemýšlet a hovořit zejména o abstraktních entitách: např. děje a stavy vnímáme jako substance a nádoby: *ponořit se do práce, dostávat se do formy, upadnout do deprese, být v rozpacích*.⁵¹ Je tedy zjevné, že metafory jsou zcela přirozeným způsobem, jak si v mysli konceptualizovat svět, a to v neumělecké i umělecké textové produkci.

Texty Marka Šindelky se vyznačují poměrně vysokým stupněm metaforičnosti. Metafora představuje jeden ze základních literárních prostředků jeho autorské poetiky, a to nejen na úrovni jednotlivých obrazů, ale i v rámci vyšších celků. Dvěma z nich, *tělu a městu*, jsou věnovány následující podkapitoly.

4.2 Tělo jako stroj

V novele *Únava materiálu* pozorujeme cizí Evropu skrze perspektivu dvou mladých utečenců. Z pohledu chlapce prchajícího zasněženým lesem se krajina tohoto světadílu jeví jako programově vytvořená, ploty obehnaná a redukována na dálniční nájezdy, tunely a opuštěná předměstí. Součástí takového industrializací hnaného světa se však stávají nejen továrny nebo les a jeho příliš pravidelné stromy, ale i samotný člověk západní civilizace.

Evropan je očima utíkajícího chlapce zobrazen jako dělník, jehož tělo se stává součástí stroje a vytváří fungující strojní mechanismus, na němž je západní svět vystaven, jak literární kritik Kryštof Špidla uvádí ve své kritice pro časopis Host. „*Vyspělý svět je v autorově pojetí obrovský naprogramovaný umělejší mechanismus, v němž je lidský jedinec nepatrnou součástíkou — postava dělníka pracujícího v automobilce je vlastně jen prodlouženou rukou*

⁵⁰ tamtéž

⁵¹ tamtéž, s. 45

*stroje, zatímco uprchlíci jsou cosi jako malware vymykající se kontrole a ohrožující systém.*⁵²

Tento aspekt těla jako součásti stroje se odráží zejména v jedné ze závěrečných kapitol novely, kdy bezejmenný kluk po noční cestě vlakem přijíždí do neznámé továrny a vstupuje do jakýchsi dveří. Za dveřmi se nachází obrovská montážní linka na výrobu automobilů obsluhovaná mechanikem. Kapitola je metaforickým zobrazením stroje jako živoucí substance. Člověk se stává součástí stroje, bezduše mu propůjčuje vlastní tělo, z něhož se postupně stává prázdná tělesná schránka. Propůjčuje stroji levou i pravou ruku, jen aby mu na konci měsíce na účtu naskočilo několik cifer navíc. Tato část donutí čtenáře k sebereflexi, donutí jej zamyslet se nad fungováním západní společnosti a jejím ovlivnění moderními technologiemi, kdy člověk na úkor zrychlené výroby ztrácí vlastní identitu.

*„Stroj zde vyráběl stroj.“*⁵³ Z této fráze vytržené z vypravěčových úvah na začátku kapitoly není zprvu explicitní, jestli vypravěč zmíněnými stroji myslí tovární mašinu vyrábějící automobil, nebo zda se jedná o metaforické chápání člověka jako stroje, který se podílí na tvoření stroje dalšího. Ani jedna z těchto interpretací však nemusí být nesprávným vysvětlením. Obzvláště v následujících větách, v nichž vypravěč hovoří o člověku západního světa jako o součásti výrobního mechanismu, se totiž metaforické chápání oné fráze *stroj zde vyráběl stroj* dokládá: *„I těch několik málo živých dělníků bylo placeno za to, že se stali součástí mechanismu. V jejich pažích se usídlila nelidská přesnost.“*⁵⁴

Na lidské tělo (mechanika) tak vypravěčovou – a tedy i uprchlíkovou – perspektivou nahlížíme z hlediska výrobního stroje, tzn. chápeme jednu věc z hlediska druhé, právě jak zmiňuje lingvista Lakoff ve své práci *Metafory, kterými žijeme*. Tělo jako stroj se zároveň odráží i v našem každodenním uvažování, důkazem může být například běžně užívané spojení, jež značí stárnutí: *„Moje tělo už nefunguje jako dřív“* nebo frazém vyjadřující odpolední spánek: *„Musím doplnit baterky.“*

⁵² ŠPIDLA, Kryštof. Na okraji systému. *Host* [online]. Brno, 2017, roč. 33, č. 3, s. 66-67 [cit. 2021-03-17]. Dostupné z: https://casopishost.cz/files/magazines/315/host_2017_03.pdf

⁵³ ŠINDELKA, Marek. *Únava materiálu*. Praha: Odeon, 2016. s. 136. ISBN: 978-80-207-1740-5.

⁵⁴ tamtéž

V úryvku zmíněná *nelidská přesnost* se zároveň jako zlověstný faktor v této novele zobrazila už na samém začátku novely, kdy chlapec probíhal lesem s naprosto totožně vypadajícími stromy. Stejná výška, šířka, délka větví i jejich rozmístění. Pravidelnost je tak vedle vše objímající industrializace v knize zobrazena jako jedna z hlavních charakteristik západní společnosti, v níž je vše neorganicky, industrializací, zkrátka uměle vytvořené – stroj, les i samotný člověk.

Paradox jedince a jeho přetváření v proces i výsledek výroby spočívá především v jeho bezbrannosti, kdy se této transformaci nemůže ubránit. A to i přesto, že si jedinec přeměnu v součást mechaniky uvědomuje. Bezvýhodnost situace totiž dle Šindelkova vypravěče spočívá v hlubokém zakořenění stroje v lidském těle. Tuto myšlenku dokazuje následující citace: „*Ruka vsadila plast na místo. Vykonal ten pohyb tolikrát, že jej paže občas nečekaně provedla, když se natahoval pro něco do police, když se v autobuse chytil madla, když si chtěl zaclonit tvář před ostrým sluncem. Často na sebe pak dostal vztek, ale zabránit naučené cestě nedovedl. Stroj v jeho těle zakořenil příliš hluboko.*“⁵⁵ Stroj se tak stává plnou součástí člověka, aniž by tomu dokázal jedinec jakkoli zabránit, a prostupuje do jeho každodenních činností. Takovým člověkem prostoupeným strojem je může být nejen mechanik zobrazený v *Únavě materiálu*, ale dle vypravěčova postoje i každý jedinec západní společnosti

4.3 Město jako organismus

Metafora, tedy prožívání jedné věci z hlediska druhé, jak americký lingvista Lakoff toto obrazné pojmenování ve své knize definuje, se výrazným způsobem promítá i v Šindelkově románu vyprávějícím příběh o mladém botaniku a magické rostlině – v próze *Chyba*.

V tomto románu se tělesným stává město. Právě na město, v tomto případě Prahu, nahlížíme očima protagonistů jako na fyzický organismus čelící záplavovému období a obrovskému horku. Kromě dějových linií, kdy se na pozadí milostného trojúhelníku vyšetřuje záhadná smrt člověka, dává vypravěč v románu velký prostor také ekologickým vsuvkám a líčením hlavního města a jeho okolí, které se potýká s velkou vodou.

⁵⁵ ŠINDELKA, Marek. *Únava materiálu*. Praha: Odeon, 2016. s. 137. ISBN: 978-80-207-1740-5.

„Ze zoufalství, ze smutku po vejci natahala labuť do hnízda kusy polystyrenu a všelijaký bílý plast. Týden se pak pokoušela z plastu vysedět mládě – než pochopila.“⁵⁶ Tyto části, jako například právě citovaný úryvek, v němž jeden z vyšetřovatelů pozoruje labuť snažící se vysedět z polystyrenu mládě, primárně neovlivňují děj celého vyprávění. Jejich funkce pak může spočívat v předání zprávy o hrozbách plynoucích z narušení biorytmů, s nimiž je společnost 21. století konfrontována.

Tyto úvahové a popisné pasáže vypravěč líčí někdy až hraničním, hypertrofovaným způsobem (dokladem může být i labuť vysedávající kus plastu v příloženém úryvku). Zároveň je podává naprosto objektivně – zatímco samotný vypravěč redukuje svůj postoj na prostý popis zamořeného města, které jako organismus pod tíhou plastů, velké vody a nesnesitelného horka umírá, subjektivního názoru a chápání člověka jako nepřítel přírody nabývají v až postavy tohoto románu.

Vypravěčův nestranný postoj k ekologické situaci hodnotí jako positívum díla i literární kritik Petr Hrtánek. „A třebaže se Šindelka — našťěstí — úspěšně vyhýbá prvoplánovému moralizování, ekologický aktivista si může knihu interpretovat jako morální o zničeném plundrování přírody. Moje vlastní zkušenost pak ukázala, že opakovaným čtením lze v textu Chyby objevovat stále nové významové souvislosti (případně korigovat již nalezené) a zároveň si lze klást další a další otázky.“⁵⁷

Právě zmíněná konfrontace města se změnami biorytmu, záplavami a nesnesitelným horkem je postup, jakým Šindelkův vypravěč vytváří z města tělesný organismus. Skrze přírodní katastrofy a jejich dopady na funkce města nahlížíme na město jako na lidské tělo. „Poté, co se protrhla kaskáda přehrad proti toku řeky a voda zničila metro a zdevastovala velkou část historického centra, město postihla odumrtí. Nekróza srdce.“⁵⁸ Město jako organismus čelí nekróze srdce. Následná snaha o záchranu přírody, třídění plastů a další „marné“ pokusy jsou pak líčeny jako pouhé kroky pro zachování lidské důstojnosti. Snaha chránit přírodu je

⁵⁶ ŠINDELKA, Marek. *Chyba*. 2.vydání. Praha: Odeon, 2019. s. 67. ISBN: 978-80-207-1928-7.

⁵⁷ HRTÁNEK, Petr. Mrazivý thriller o černém květu. *Host* [online]. Brno, 2008, roč. 24, č. 10, s. 19 [cit. 2021-03-18]. Dostupné z: https://casopishost.cz/files/magazines/232/host_2008_010.pdf

⁵⁸ ŠINDELKA, Marek. *Chyba*. 2.vydání. Praha: Odeon, 2019. s. 19. ISBN: 978-80-207-1928-7.

vedena pouze hrůzou z vlastního zániku, nikoli opravdovou touhou po ochraně okolí. Snaha chránit přírodu je tedy jen snahou ochránit sama sebe.

Tuto metaforu, jejímž prostřednictvím se stává město fungujícím organismem, navíc podtrhuje zobrazení člověka jako nebezpečného parazita, který se na tomto městském hostiteli přživuje. „*Existuje teorie, že každý parazit je něčím prospěšný, až na jeden jediný druh jménem Homo sapiens sapiens.*“⁵⁹ Člověk je tak prezentován jako škůdce, jehož záhuba zůstává jedinou nadějí pro záchranu přírody a jejích ekosystémů, jak starý botanik v románu dodává: „*Pokud by někomu šlo o záchranu přírody, měl by v první řadě kompletně vyhladit lidský druh. A bylo by po problému.*“⁶⁰

Závěrem této kapitoly si dovolím marginální poznámku: Chápání města jako organismu s tělesnými funkcemi není jen výsadou uměleckého textu, natož Šindelky samotného. Je patrné například i ve způsobu, jak uživatelé češtiny jazykově konceptualizují své hlavní město vůči celému kontinentu – jako *srdce Evropy*. To dokazuje i vstupní Lakoffovu tezi, „*že metaforické jsou do značné míry přirozené procesy lidského myšlení.*“⁶¹

⁵⁹ ŠINDELKA, Marek. *Chyba*. 2.vydání. Praha: Odeon, 2019. s. 77. ISBN: 978-80-207-1928-7.

⁶⁰ tamtéž, s. 94

⁶¹ LAKOFF, George a Mark JOHNSON. *Metafory, kterými žijeme*. Brno: Host, 2002. Teoretická knihovna. s. 18. ISBN 80-7294-071-6. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:a44db9b0-a830-11e2-b6da-005056827e52?page=uuid:4e6f41a0-063e-11e3-a616-5ef3fc9bb22f>

5 Tělo jako emblematická redukce postavy

V Šindelkových prózách se čtenář poměrně často dostává do situace, v níž sleduje svět očima postavy, o níž se v průběhu celé povídky příliš nedozví. Často je to totiž pouze její tělo, které se čtenářem i dalšími postavami v textu komunikuje. V tom případě lze hovořit o tělu jako *emblematické redukci postavy*, tedy o případu, kdy o postavě vypovídá pouze její tělesnost. Tato vypravěčská strategie ve způsobu zobrazení postav je nositelem určité funkce a významu, čemuž se věnuje následující analýza.

5.1 Literární postava

Definicí literární postavy se zabývá Josef Peterka ve své *Teorii literatury pro učitele*. Postavy chápe jako „*bytosti či subjekty účinkující v příběhu, zpravidla jsou určeny svým jménem a představují téma člověka (třeba i nepřímo, v nelidských formách)*.“⁶² Jejich funkci spatřuje zejména ve zprostředkování jiné perspektivy, kterou postava svému vypravěči umožňuje. Vypravěč totiž skrze postavu přesahuje své druhé já (tzv. alter ego), nabývá pohledu osoby jiného pohlaví, sociální skupiny apod. Taková literární postava vypravěči dovolí překračovat meze reálného světa, na nějž může vypravěč nahlížet očima zvířete či monstra.⁶³

Teorii postavy v literatuře pak dále rozvádí teoretička Daniela Hodrová ve své práci ... *na okraji chaosu* ..., v níž se zaměřuje na termíny postava-analýza a postava-hypotéza. Postavu-analýzu, kterou Peterka chápe jako jednoznačnou s vysvětlitelným charakterem,⁶⁴ Hodrová rozšiřuje o definici, podle níž jsou postavy-analýzy „*bez tajemství, nemají žádný nezjevený vnitřek; buď jsou prázdné – tam, kde jsou pouhou funkcí, hrají jedinou roli –, nebo je jejich nitro beze zbytku zveřejněno prostřednictvím vševědoucího či skrytého vypravěče*.“⁶⁵

⁶² PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. 3. vydání. Jiloviště: Mercury Music & Entertainment, 2007. s. 217. ISBN 978-80-239-9284-7.

⁶³ tamtéž

⁶⁴ tamtéž, s. 226

⁶⁵ HODROVÁ, Daniela a kol. *--na okraji chaosu--: poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2001, s. 556. ISBN: 80-7215-140-1. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:f6201470-bc96-11e2-b6da-005056827e52?page=uuid:2ebf8a40-fa18-11e2-9439-005056825209>

Naopak termínem postava-hypotéza označujeme dle Peterky takovou postavu, která není explicitní, skrývá tajemství, je nedourčená. Takovou postavou rozumí Peterka například tuláka či kouzelníka.⁶⁶ Pro Hodrovou je primární úlohou takové postavy její otevřenost a schopnost nabývat různých významů⁶⁷, kdy je postava vykreslena „jako silueta, torzo, které se v této neurčité a fragmentární podobě objevuje v díle a které se autor pokouší (často tu ovšem funguje i moment předstírání) v textu rekonstruovat.“⁶⁸

Obě z těchto pojetí postav, postava – hypotéza a postava – definice, se objevují v Šindelkových prózách.

5.2 Redukce postavy ve prospěch univerzální výpovědi

V mnohých povídkách, zejména pak v novele *Únava materiálu*, se setkáváme s postavami, jejichž životní příběh nám vypravěč tají. Neznáme jejich minulost, často nevíme, co si postavy myslí a ve zmíněné novele vyprávějící o dvou uprchlických chlapcích neznáme ani jméno jednoho z bratrů. Jejich prožívání je definováno pouze tělem jako fyzickým souborem svalů a kostí, psychická složka osobnosti zůstává v pozadí.

Jedním z možných vysvětlení tohoto záměrného zamlčování jakýchkoliv životopisných nebo charakterových informací o postavách může být i samotný formát: tedy krátká povídka, která se velkému rozepisování o životní minulosti postav brání. Šindelkovy sbírky totiž mívají nanejvýš sto padesát stran a čítají kolem deseti kapitol – v takovém případě, kdy je třeba vykreslit postavení jedince ve společnosti nebo situaci dvou partnerů na pouhých patnácti stranách, je redukce postavy na prožívání daného okamžiku velmi funkční strategií.

Běžnou strategií je u Šindelky i vynechání jména určitého protagonisty, byť ústředního, a jeho nahrazení obecným výrazem, například *kluk* („Do sněhu dopadl batoh a za ním

⁶⁶ PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. 3. vydání. Jiloviště: Mercury Music & Entertainment, 2007. s. 226. ISBN 978-80-239-9284-7.

⁶⁷ HODROVÁ, Daniela a kol. *--na okraji chaosu--: poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2001, s. 546. ISBN: 80-7215-140-1. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:f6201470-bc96-11e2-b6da-005056827e52?page=uuid:2ebf8a40-fa18-11e2-9439-005056825209>

⁶⁸ tamtéž, s. 556

kluk.“⁶⁹). Nahrazení konkrétního jména obecným výrazem je v *Únavě materiálu* funkční – postava tak nabývá jakési obecné platnosti. Utajením chlapcovy minulosti, jeho jména, myšlenek i dětských snů se postava stává obecně platným schématem, v kterém si lze představit jakéhokoli jiného běžence prchajícího před válkou ve své domovině. „*Pro mě tohle byla základní strategie, jak upozornit, že mi jde o univerzální situaci.*“ uvádí Marek Šindelka v rozhovoru pro *Hospodářské noviny*, kde vysvětluje důvod pro částečné skrytí osobnosti obou chlapců a utajení informací o jejich životním příběhu. Uvádí rovněž, že se ze stejného důvodu ve svém vyprávění téměř vyhnul dialogům.⁷⁰

Bezejmenný kluk a jeho zatajené informace o rodině, původu, věku či snech se tak stává tím, co Hodrová s Peterkou označují jako postavu-hypotézu. Jak Hodrová dodává a jak bylo v této analýze dokázáno, kluk v podobě postavy-hypotézy jako neurčitá silueta je čistě autorovou strategií. Utajení informací má v textu svoji funkci, přestože čtenáři mohou tyto doplňující informace postrádat.

5.3 Redukce postavy na pouhou tělesnost

Jak bylo již na naznačeno, Šindelkovy povídky, zejména tedy sbírky *Zůstaňte s námi* a *Mapa Anny*, jsou tematicky zaměřeny především na vztahovou situaci mezi dvěma partnery. Partneři, muž a žena, bývají v rámci svého vztahu naprosto odlišnými osobnostmi s rozdílným temperamentem i životním postojem. Zpravidla je těmito partnery sebevědomá žena a naivní muž, který se snaží skomírající vztah zachránit, ale nedokáže svou tvrdohlavou milenku o jeho lásce přesvědčit. Toto neprosperující partnerské soužití se opakuje napříč povídkami a stává se tak archetypem, modelem vztahů v Šindelkových prózách, na němž jsou mnohé povídky s lehkými odlišnostmi založeny.

Pro takovéto vztahy je primárním prostředkem komunikace nikoliv jazyk – ačkoliv spolu postavy mluví, nedokáží se domluvit – nýbrž tělo a tělesnost, které se ukazují v rámci komunikace jako mnohem funkčnější prostředky než zmíněný jazyk a řeč. V těchto

⁶⁹ ŠINDELKA, Marek. *Únava materiálu*. Praha: Odeon, 2016. s. 5. ISBN: 978-80-207-1740-5.

⁷⁰ KONRÁD, Daniel. Chtěl jsem zachytit, jak nás vidí uprchlíci přicházející do Evropy, říká spisovatel Šindelka. *Hospodářské noviny* [online]. 30. 12. 2016 [cit. 2021-03-21]. Dostupné z: <https://archiv.ihned.cz/c1-65571220-marek-sindelka-unava-materialu-uprchlici-odeon-rozhovor>

kontextech se také nejčastěji objevuje motiv samoty, kterou Šindelka nazývá *samotou ve dvou*. („*Láska? Ne. Samota ve dvou. Samota dvakrát. Kam ses mi ztratila? Neztratila, ty naivní blbče, nikdy jsi mě neměl. Nemáš nic, jen mrtvou, průsvitnou kůži, ze které se každou minutu, každou vteřinu svlékám.*“⁷¹) Přestože jsou partneři párem, jsou ve skutečnosti každý sám. Nerozumí si, nejsou na jedné vlně, fungují každý sám za sebe. Pouze obývají stejný časoprostor.

Příkladem takového Šindelkova milostného archetypu je povídka *Ulita* ze zmíněné sbírky *Mapa Anny*, která vypráví o vztahu Sylvie a Martina. Tato kapitola je přesným znázorněním modelu vztahu v Šindelkově vyprávění, kdy žena i přes partnerovo snažení zůstává chladným flegmatikem bez minimálního zájmu. „*Sylvie, která nahlížela do Martinova vězení nejčastěji, byla tím pohledem tak vyčerpána, že upadla do divného, apatického chladu, před kterým Martin poskakoval jako opařený. Běhal pro koktejly, vařil, luxoval, nabízel Sylvii sňatek.*“⁷² Na této ukázce je rovněž patrné, že i duševní stavy a emoce postav vyjadřuje Šindelka skrze metafory těla: *upadnut do chladu, poskakovat jako opařený*, což je plně v souladu s tezí lingvistů Lakoffa a Johnsona, že procesy a děje přirozeně vyjadřujeme pomocí metafor substancí a orientačních metafor (být v něčem, upadnout do něčeho etc.).⁷³

S obdobným principem se setkáváme v povídce *Zůstaňte s námi* ze stejnojmenné sbírky: vstupujeme do náročné životní situace manželského páru, jehož někdejší šťastný a zamilovaný vztah pomalu vyhasnul. Sledujeme muže, který se snaží o znovuzískání své manželky odmítající partnerovu nastavenou dlaň přijmout. V této kapitole Šindelka mj. dokazuje svůj hluboký smysl pro detail. Pro situační detail, s nímž přiblíží čtenáři popisovaný okamžik až do nepříjemně živého obrazu, což potvrzuje i kritik Vladimír Stanzel

⁷¹ ŠINDELKA, Marek. *Zůstaňte s námi*. Praha: Odeon, 2011. s. 56. ISBN: 978-80-207-1372-8.

⁷² ŠINDELKA, Marek. *Mapa Anny*. Praha: Odeon, 2014. s. 17-18. ISBN: 978-80-207-1577-7.

⁷³ LAKOFF, George a Mark JOHNSON. *Metafory, kterými žijeme*. Brno: Host, 2002. Teoretická knihovna. s. 26. ISBN 80-7294-071-6. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:a44db9b0-a830-11e2-b6da-005056827e52?page=uuid:4e6f41a0-063e-11e3-a616-5ef3fc9bb22f>

ve své recenzi: „*At' jde o popis prostředí nebo vnitřního světa postav — vše působí přesvědčivě a čtenáře až uhrančivě vtahuje do děje.*“⁷⁴

Samotný vztah (a to platí pro většinu takto nefungujících vztahů v Šindelkových povídkách) pak čtenář pozoruje převážně z tělesných reakcí, na něž se postavy redukuje. Jak bylo již zmíněno, partneři se dostávají do takové životní fáze, kdy si přestávají rozumět a v mapách, do nichž jako kartograf kdysi zakreslovali, nezvládají nadále číst.

„*Něco mu odpovídá, dokonce se směje – tentokrát nejen fyziologicky – skutečně se směje, no nazdar. Mstí se mi? Proč? Nebo že by byla upřímná? Že by jí ty nesmysly opravdu zajímaly? Jde o umění, ano, cosi takového kdysi Andrea provozovala, malovala obrazy, navrhovala hrnečky...*“⁷⁵ Takto postavy domýšlejí z jediné tělesné reakce (smíchu), která v partnerovi vzbuzuje nesčetné množství otázek. Záležitost pro mezilidské vztahy naprosto typická – toto skeptické, někdy až schizofrenické domýšlení partnerských reakcí a hledání skrytých háčeků v každém z úsměvů je znakem nezralého, nebo naopak přezralého vztahu. Tělesnost se zároveň tímto způsobem stává i prostředkem komunikace mezi oběma partnery.

Úsilí o univerzální výpověď o krizi ve vztazích podtrhují i označení jako *typická žena mezi pětadvaceti a pětatřiceti*, jak popisuje protagonistku povídky *Zůstaňte s námi*: „*Andrea je typická mladá žena mezi pětadvaceti a pětatřiceti, pohledná, inteligentní, poskládaná ze zbytků svých předchozích vztahů.*“⁷⁶ To potvrzuje i Olga Stehlíková ve svém článku pro internetový literární časopis *iLiteratura.cz*: „*Přestože by bylo možno podlehnout iluzi, že popisované vztahy a charaktery jsou absurdní, tragikomické, místy až šílené, je to spíše naopak: mezilidské kontakty a vazby jsou typizovanými vzorky, postavy jsou modelové (...)*“⁷⁷

Šindelka tím poukazuje na krizi komunikace, kterou dle něho současné partnerské vztahy trpí. Neschopnost užít jazyk tak, aby si mluvčí i recipient porozuměli a vytvořili smysluplný

⁷⁴ STANZEL, Vladimír. Marek Šindelka: *Zůstaňte s námi*. *Host* [online]. Brno, 2012, roč. 28, č. 1, s. 67 [cit. 2021-03-22]. Dostupné z: https://casopishost.cz/files/magazines/263/host_2012_01.pdf

⁷⁵ ŠINDELKA, Marek. *Zůstaňte s námi*. Praha: Odeon, 2011. s. 52. ISBN: 978-80-207-1372-8.

⁷⁶ tamtéž, s. 48

⁷⁷ STEHLÍKOVÁ, Olga. Šindelka, Marek *Zůstaňte s námi*. *iLiteratura.cz* [online]. 5. 2. 2012 [cit. 2021-03-22]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/29491/sindelka-marek-zustante-s-nami>

dialog, ústí ve využití těla jakožto jediného srozumitelného a funkčního způsobu vyjádření. Srozumitelného mj. právě proto, že tělesné reakce jakožto automatický, vědomě ne vždy kontrolovatelný proces, je univerzálním projevem, který je nejen čitelný, ale také spolehlivý.

Závěr: Sdílení úžasu pro svět a jazyk

Na počátku úvah o tělu jako ústředním tématu Šindelkových próz stojí jeho výrok o „*sdílení úžasu pro svět a jazyk*“. Jak se předložené analýzy pokusily doložit, je to právě vlastní tělo, co zůstává jediným spolehlivým způsobem, jak komplikovaný, mnohdy nesrozumitelný svět autenticky prožívat a možná mu i jistým způsobem porozumět.

Je přitom důkazem autorovy řemeslné dovednosti, že tuto dopověď nerealizoval pouze na tematické rovině, jak titul této bakalářské práce napovídá, ale nechal ji prorůst mnohem hlouběji do různých rovin svých textů.

Tělo se v Šindelkových prózách stává prostředkem pro fyzické prožívání světa, kdy jeho protagonisté buď pozbývají schopnosti spolehlivých myšlenkových procesů, nebo nám do nich vypravěč nedovolí nahlédnout, a my tak poznáváme svět společně s postavami pouze skrze jejich tělesné reakce. Tento koncept se nejvýrazněji realizuje v obrazech snahy o přežití, fyzickém prožívání mrazu, hladu a strachu v románu *Únava materiálu*. Tělo se stává rovněž klíčovou metaforou, a to hned na několik úrovních: objevuje se jako funkční metafora celé západní společnosti, stejně jako konkrétního města. Na lidské tělo je zároveň nahlíženo jako na výrobní stroj, což je transformace, jíž se jedinec nemůže sám efektivně nikdy ubránit.

Šindelka rovněž užil tělesnost konkrétní postavy jako principu vnitřní kompoziční výstavby celé jedné povídkové sbírky (*Mapa Anny*), v níž se jednotlivé části Annina těla stávají nástrojem *vertikálního uspořádání textu* (slovy Josefa Peterky), založeného na tematických posloupnostech.

Ve světě přetíženém invazí slov se fyzické tělo zároveň stává posledním spolehlivým způsobem, jakým postavy mezi sebou komunikují, jelikož dospěly do fáze, kdy si skrze užívaný jazyk již nedokáží porozumět. Dedukování z tělesných reakcí druhého se tak stává jediným nástrojem mezilidské komunikace (*Zůstaňte s námi a Mapa Anny*).

Práce prokázala, že Marek Šindelka je schopen pozoruhodným způsobem zpracovat jediný aspekt – v našem případě tělo a tělesnost – do několika různých rovin literárního díla současně, a vytvořit tím koherentní výpověď. Práci s tělem jako kompozičním principem, tématem i metaforou tak můžeme definovat jako jednu z nejvýraznějších charakteristik

Šindelkovy poetiky (mezi další můžeme řadit jeho osobitý, velmi sarkastický a strohý jazyk a jedinečné metaforické obraty).

Okrajem lze ještě podotknout, že se tato skutečnost rovněž odráží ve čtenářské recepci Šindelkových textů, která právě „fyzický“ aspekt jeho textů často uvádí jako jednu z primárních kvalit autorovy poetiky. „*Téma strachu, útěku a blízkost smrti je přítomné na každé stránce, a díky Šindelkově živému jazyku je zachycené tak, že se od nich jen těžko drží odstup. Čtení se tak stává nekomfortním, často až nepříjemným,*“⁷⁸ uvádí jedna z čtenářských reakcí na *Únavu materiálu*. Šindelkův tvůrčí talent spočívající v detailním vykreslení děje, které přináší čtenářům až děsivě skutečný, fyzický zážitek, je však typickým nejen pro zmíněnou novelu o mladých uprchlících – silně se projevuje ve většině jeho próz. Tělo je nejen tím, co prostupuje celé dílo, ale také tím, co vyvolává ve čtenářích fyzické reakce.

Multifunkce jediného aspektu a specifická poetika, která způsobuje toto fyzicky autentické prožívání textu, je to, co rovněž považuji jako argument pro vyvrácení tezí kritičky Evy Klíčové. Jak bylo v úvodu řečeno, Klíčová se domnívá, že Šindelkovy texty klouzají po líbivém povrchu. Analýza této práce však dokázala autorovu schopnost reflektovat jediný aspekt hned na několika rovinách díla a skrze to vytvářet ve čtenářích hluboké tělesné reakce. Rovněž tím také Šindelka autenticky vyjádřil určitý generační pocit především (avšak nejen) svých vrstevníků jakožto jedinců, kteří se pokoušejí čelit složitosti globalizovaného světa a vybudovat v něm důstojnou, smysluplnou existenci a místo toho se propadají do izolace neschopni nalézt společný jazyk. Šindelkovy texty jim v tomto ohledu nabízejí určité východisko.

⁷⁸ ESTER, Anna. Anna Ester's Reviews > Únava materiálu. *Goodreads* [online]. 23. 12. 2016 [cit. 2021-03-28]. Dostupné z:

https://www.goodreads.com/review/show/1847661216?book_show_action=false&from_review_page=1

Seznam použitých informačních zdrojů

Primární zdroje

ŠINDELKA, Marek. *Zůstaňte s námi*. Praha: Odeon, 2011. 160 s. ISBN: 978-80-207-1372-8.

ŠINDELKA, Marek. *Mapa Anny*. Praha: Odeon, 2014. 130 s. ISBN: 978-80-207-1577-7.

ŠINDELKA, Marek. *Únava materiálu*. Praha: Odeon, 2016. 176 s. ISBN: 978-80-207-1740-5.

ŠINDELKA, Marek. *Chyba*. 2. vydání. Praha: Odeon, 2019. 248 s. ISBN: 978-80-207-1928-7.

Sekundární zdroje

ČINÁTLOVÁ, Blanka. *Příběh těla*. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2009. 224 s. ISBN 978-80-87053-36-2.

FIALOVÁ, Alena, ed. *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia, 2014. Literární řada. 860 s. ISBN 978-80-200-2410-7. Dostupné z:

https://www.ucl.cas.cz/edicee/images/data/prirucky/obsah/Sou%C5%99adnice%20mnohosti/souradnice_blok_tisk.pdf

HODROVÁ, Daniela a kol. *--na okraji chaosu--: poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2001, 886 s. ISBN: 80-7215-140-1. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:f6201470-bc96-11e2-b6da-005056827e52?page=uuid:2ebf8a40-fa18-11e2-9439-005056825209>

LAKOFF, George a Mark JOHNSON. *Metafory, kterými žijeme*. Brno: Host, 2002.

Teoretická knihovna. 282 s. ISBN 80-7294-071-6. Dostupné z:

<https://ndk.cz/view/uuid:a44db9b0-a830-11e2-b6da-005056827e52?page=uuid:4e6f41a0-063e-11e3-a616-5ef3fc9bb22f>

PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. 3. vydání. Jíloviště: Mercury Music & Entertainment, 2007. 646 s. ISBN 978-80-239-9284-7.

Internetové zdroje:

DEMELOVÁ, Karolína. Bezchybný Šindelka. *Za svou básnickou prvotinu Strychnin a jiné básně získal Marek Šindelka v roce 2006 Ortenovu cenu. Nyní se vydal i na pole prózy a výsledkem je román s názvem Chyba.* In: *Liberatura* [rozhlasový pořad]. ČRo – Radio Wave, 13. 6. 2009 [cit. 2021-02-23]. Dostupné z: <https://wave.rozhlas.cz/bezchybny-sindelka-5243925#volume>

DVORSKÁ, Veronika. Trochu si soucitně zatrpět: Román o tragédiích, které se nás (ne)dotýkají. *A2* [online]. 2017, č. 3, [cit. 2021-02-26]. Dostupné z: <https://www.advojka.cz/archiv/2017/3/trochu-si-soucitne-zatrpet>

ESTER, Anna. Anna Ester's Reviews > Únava materiálu. *Goodreads* [online]. 23. 12. 2016n. 1. [cit. 2021-03-28]. Dostupné z: https://www.goodreads.com/review/show/1847661216?book_show_action=false&from_review_page=1

HRTÁNEK, Petr. Mrazivý thriller o černém květu. *Host* [online]. Brno, 2008, roč. 24, č. 10, s. 18-19 [cit. 2021-02-24]. Dostupné z: https://casopishost.cz/files/magazines/232/host_2008_010.pdf

KLÍČOVÁ, Eva. Literatura věku narativní negramotnosti. *Host* [online]. 2014, roč. 30, č. 9, s. 84-85 [cit. 2021-04-06]. Dostupné z: https://casopishost.cz/files/magazines/291/host_2014_09.pdf

KLÍČOVÁ, Eva, MORSIE, Vladimír STANZEL a Kryštof ŠPIDLA. Já chei číst non-pop. *Host* [online]. 2014, roč. 30, č. 9, s. 86-89 [cit. 2021-02-24]. Dostupné z: https://casopishost.cz/files/magazines/291/host_2014_09.pdf

KONRÁD, Daniel. Chtěl jsem zachytit, jak nás vidí uprchlíci přicházející do Evropy, říká spisovatel Šindelka. *Hospodářské noviny* [online]. 30. 12. 2016 [cit. 2021-03-21]. Dostupné z: <https://archiv.ihned.cz/c1-65571220-marek-sindelka-unava-materialu-uprchlici-odeon-rozhovor>

Mapa Anny. *Marek Šindelka* [online]. [cit. 2021-03-1]. Dostupné z: <https://mareksindelka.com/portfolio/mapa-anny/>

NĚMEC, Jan. Jazyk je politika i poezie. S Markem Šindelkou o dětech, o jednom temném případě a o světě, z něhož se stal hrůzostrašný bastard. *Host*. Brno: roč. 33, č. 10, s. 8-15. [cit. 2021-04-06]. Dostupné z:

https://casopishost.cz/files/magazines/322/host_2017_010.pdf

NĚMEC, Jan, Kryštof ŠPIDLA, Eva KLÍČOVÁ a Petr VIZINA. Level příběh / level lítost. *Host* [online]. Brno, 2017, roč. 33, č. 3, s. 69-73 [cit. 2021-03-7]. Dostupné z:

https://casopishost.cz/files/magazines/315/host_2017_03.pdf

STANZEL, Vladimír. Marek Šindelka: Zůstaňte s námi. *Host* [online]. Brno, 2012, roč. 28, č. 1, s. 66-67 [cit. 2021-02-27]. Dostupné z:

https://casopishost.cz/files/magazines/263/host_2012_01.pdf

STEHLÍKOVÁ, Olga. Šindelka, Marek Zůstaňte s námi. *ILiteratura.cz* [online]. 5. 2. 2012 [cit. 2021-03-22]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/29491/sindelka-marek-zustante-s-nami>

ŠINDELKA, Marek. Brusiči diamantových avatarů. *Host* [online]. Brno, 2014, roč. 30, č. 5, s. 14 [cit. 2021-03-2]. Dostupné z:

https://casopishost.cz/files/magazines/263/host_2012_01.pdf

ŠPIDLA, Kryštof. Na okraji systému. *Host* [online]. Brno, 2017, roč. 33, č. 3, s. 66-67 [cit. 2021-03-7]. Dostupné z: https://casopishost.cz/files/magazines/315/host_2017_03.pdf

VESELOVSKÝ, Martin. Xenofobii máme v genech, hlavně být upozaděnej, let's make Czech Republic small again, říká Šindelka. In: *DVTV, Aktuálně.cz* [online]. 11. 4. 2017 13:00 [cit. 2021-03-8]. Dostupné z: <https://video.aktualne.cz/dtvv/xenofobii-mame-v-genech-hlavne-byt-upozadenej-lets-make-czec/r~b4e9dd381e9e11e7903d0025900fea04/>

Vítězem Ortenovy ceny je básník Marek Šindelka: Šance pro mladé autory - 19. ročník Ceny Jiřího Ortena. *Mladá fronta* [online]. 25. 10. 2006 [cit. 2021-02-23]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20070903093926/http://www.mf.cz/scripts/detail.php?id=274225>